

Poliitikavalikute mõju eelhindamine

Noorte edu toetuseks – võimekuse arendamine mitteformaalõppe lõimimiseks formaalõppega (REFORM/SC2021/066)

Raport on koostatud ICF, Praxis, Tallinna Ülikooli ja Civitta Eesti koostöös¹

Oktoober 2022

Soovitav viitamine: ICF, Praxis, Tallinna Ülikooli ja Civitta Eesti. (2022) *Poliitikavalikute mõju eelhindamine*. Noorte edu toetuseks – võimekuse arendamine mitteformaalõppe lõimimiseks formaalõppega (REFORM/SC2021/066).

Vastutuse piiramine

Esitatud arvamused kajastavad üksnes autorite seisukohti ega väljenda Euroopa Komisjoni ametlikku seisukohta kõnealusel teemal.

Raporti sisu kasutamisel tuleb sellele viidata.

¹ Raporti autorid: Meeli Murasov, Elisabeth Kendrali, Moonika Teppo, Eve Mägi ja Kirsti Melesk (Praxis)

Sisukord

1	Sissejuhatus	1
2	Lähtekohad: probleem ja poliitikamuudatuse eesmärk.....	2
3	Poliitikavalikud	4
3.1.	Poliitikavalikute valimine	4
1.2.	Poliitikavalikute kirjeldus	6
4	Poliitikamuudatuse sekkumisloogika.....	11
4.1	Poliitikamuudatuse sisendid.....	13
4.2	Poliitikamuudatuse rakendumiseks vajalikud tegevused	14
4.3	Poliitikamuudatuse väljundid.....	17
5	Rakendamise ajakava.....	21
5.1	Poliitikavalik 1: Mitteformaalõppe raames omandatu arvestamine kooli kohustusliku õppeaine osana (sh nii üksik õpitulemus, osaoskus või aine õppesisu tervikuna).....	21
5.2	Poliitikavalik 2: Mitteformaalõppes omandatu arvestamine valikõppeaine või -kursusena	21
5.3	Poliitikavalik 3: Mitteformaalõppes omandatu arvestamine vabaainena	22
6	Poliitikavalikute mõju eelhindamine.....	23
6.1	Eelhindamise etapid ja kriteeriumid.....	23
6.2	Poliitikavalik 1: Mitteformaalõppe raames omandatu arvestamine kooli kohustusliku õppekava osana (sh nii üksiku õpitulemuse, osaoskusena või aine õppesisu tervikuna).....	24
6.3	Poliitikavalik 2: Mitteformaalõppes omandatu arvestamine valikõppeaine või -kursusena	27
6.4	Poliitikavalik 3: Mitteformaalõppes omandatu arvestamine vabaainena	29
7	Kasusaajad.....	31
8	Poliitikavalikutega kaasnevate kulude analüüs.....	35
9	Kokkuvõte ja järeldused.....	39

1 Sissejuhatus

Klassikaliselt algab poliitika kujundamine probleemi tuvastamisest, selle lahendamise vajalikkuse teadvustamisest ning eesmärgi ehk soovitud olukorra sõnastamisest (joonis 1). Kuna eesmärgi saavutamiseks on tavaliselt erinevaid võimalusi, siis on enne otsustamist asjakohane läbi viia poliitikavalikute mõjude eelhindamine, mille raames kaalutakse tõendusmaterjali abil planeeritavate poliitikavalikute eeliseid ja puudusi, potentsiaalseid tagajärgi ning tulemuslikkust. Mõjude eelhindamine aitab teha läbimõeldud otsuseid ning vältida mittevajalikku sekkumist ja ebasoovitavaid tagajärgi.²

Joonis 1. Poliitikakujundamise protsess³

Mõju eelhindamise lähtekohaks on, et poliitikavaliku (sekkumise) rakendamine võimaldab lahendada või leevendada varem tuvastatud probleemi ning jõuda lähemale soovitud olukorrale. Igal poliitikavalikul võib olla mõju probleemi lahendamisele või leevendamisele, kuid mõju suurus ja ulatus võivad olla erinevad.

Projekti „Noorte edu toetuseks – võimekuse arendamine mitteformaalõppe loimimiseks formaalõppega“ praeguses ehk neljandas etapis läbi viidud mõjude eelhindamise eesmärk oli analüüsida erinevate mitteformaalõppes omandatud teadmiste ja oskuste formaalõppes arvestamise võimaluste tõhusust ja tulemuslikkust soovitud eesmärgi saavutamisel. Mõjude eelhindamisest selgus, et poliitikamuudatuse eesmärgini jõudmiseks tuleks süsteemselt toetada kolme eri poliitikavaliku paralleelset rakendamist.

Järgnevalt on välja toodud konkreetsed probleemid, millele eelhindamine keskendub ning nendest lähtuv poliitikavalikute rakendamise analüüs.

² Justiitsministeerium ja Riigikantselei. (2021). Mõjude hindamise metoodika. Võrgulehel: <https://www.riigikantselei.ee/valitsuse-too-planeerimine-ja-korraldamine/mojude-hindamine>

³ Anderson, J.E. (1974). Public policy-making.

2 Lähtekohad: probleem ja poliitikamuudatuse eesmärk

Käesolevas projektis töötatakse välja lahendus mitteformaal- ja formaalõppe loimimiseks Eesti üld- ja kutsehariduses, arvestades kohaliku konteksti ja sidusrühmade vajadusi, aga ka rahvusvahelist praktikat. Sellega toetab projekt strateegia Eesti 2035 tegevuskavas ette nähtud tegevust „väljaspool formaalharidust (nt noorsootöös, huvihariduses ja Kaitseväes) omandatud teadmiste ja oskuste arvestamine formaalhariduses“⁴ ning panustab Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035 strateegilisse eesmärki „Õpivõimalused on valikurohked ja kättesaadavad ning haridussüsteem võimaldab sujuvat liikumist haridustasemetel ja -liikide vahel“.

Mitteformaalõppe toetab õpilase annete, üldpädevuste ja agentsuse arendamist, rikastab õpilase õpiteekonda, toetab ettevalmistumist tööeluks, pakub võimalust eneseteostuseks ning stressi maandamiseks. Lisaks neile tugevustele panustab mitteformaalõppe süsteemne loimimine formaalõppega õppijakesksele lähenemise ja personaliseeritud õpiteede realiseerumisse. Loimimine suurendab õpilaste õpimotivatsiooni ja vähendab nende ülekoormust ning annab noortele mitmekülgsemad pädevused elus hakkama saamiseks.⁵

Projekti esimeses etapis⁶ analüüsiti põhjalikumalt Euroopa Komisjoni ning Eesti Haridus- ja Teadusministeeriumi sõnastatud lähteülesannet ning toodi sellele toetudes välja järgmised Eesti haridussüsteemi probleemid, mille lahendamisele saaks mitteformaalõppe süsteemsem loimimine formaalõppega kaasa aidata:

- Mitteformaalõppes omandatud teadmised ja oskused on sageli teadvustamata ning formaalõppe õppeasutustele nähtamatud ja neid ei arvestata formaalõppe õppekava täitmisel;
- Õpilased osalevad vähesel määral mitteformaalõppes, eriti keskhariduse tasemel, mistõttu jääb kasu mitteformaalõppes saamata;⁷
- Formaalsõppes ja mitteformaalsõppes paralleelselt osalemine ning sarnaste õpitulemuste saavutamine (nt muusika- ja kunstõpetuses, liikumisõpetuses jt) suurendab õpilaste õpikoormust ja põhjustab ebaotstarbekat ajakasutust.

Projekti esimeses etapis⁸ läbiviidud dokumentide ning Eesti haridussüsteemi osapoolte intervjuude analüüsist selgus, et neist probleemidest on võtmetähtsusega just mitteformaalõppes omandatud teadmiste ja oskuste teadvustamatus, nähtamatus ning vähene arvestamine.

Praegune seadusandlus on andnud piisava vabaduse rakendada erinevaid mitteformaalõppes omandatud teadmiste ja oskuste arvestamise viise formaalõppe

⁴ Vabariigi Valitsus, (2022). Eesti 2035. Vabariigi Valitsuse tegevuskava (28. aprill 2022). Võrgulehel <https://valitsus.ee/strateegia-eesti-2035-arengukavad-ja-planeering/strateegia/materjalid>

⁵ ICF, Praxis, Tallinna Ülikooli ja Civitta Eesti. (2022) Mitteformaal- ja formaalõppe loimimise praktikad Eestis. Noorte edu toetuseks – võimekuse arendamine mitteformaalõppe loimimiseks formaalõppega (REFORM/SC2021/066).

⁶ Vt 2.1 Lähteülesanne - Murasov et al., (2022). Mitteformaal- ja formaalõppe loimimise praktikad Eestis. Noorte edu toetuseks – võimekuse arendamine mitteformaalõppe loimimiseks formaalõppega.

⁷ Õpilaste osalemise kohta mitteformaalõppes täpsed andmed puuduvad. EHISE andmetel osaleb huviringides ja huvikoolides osaleb ligikaudu pool põhikooliõpilastest ja veidi üle kolmandiku gümnaasiumiõpilastest.

⁸ ICF, Praxis, Tallinna Ülikooli ja Civitta Eesti. (2022) Mitteformaal- ja formaalõppe loimimise praktikad Eestis. Noorte edu toetuseks – võimekuse arendamine mitteformaalõppe loimimiseks formaalõppega (REFORM/SC2021/066).

õppekava täitmisel, kuid nende kasutamine on koolide lõikes ebaühtlane ning süsteemne lähenemine puudub, mistõttu ei ole ka kõigil õpilastel võimalik sarnastel alustel oma mitteformaalõppes omandatud teadmiste ja oskuste tunnustamist ja arvestamist taotleda. Õpilaste kogemus näitab, et paljud neist loobuvad just gümnaasiumis suure õpikoormuse tõttu senistes huvitegevustes või huvihariduses osalemisest. Samas tajuvad noored, et väljaspool kooli toimuvate tegevuste, nt noorteprojektid või vabatahtlik töö, tunnustamine formaalõppes tõstaks oluliselt nende motivatsiooni erinevates mitteformaalõppe tegevustes osaleda.⁹

Projekti üldeesmärki ning varasemate etappide tulemusi arvestades keskendutakse mõjude eelhindamisel mitteformaalõppes omandatud teadmiste ja oskuste tunnustamisele ja arvestamisele formaalõppes ning selle rakendamise seotud poliitikavalikutele. Käsitame seda katusprobleemina, sest eelnevast lähtub, et nii vähene osalemine mitteformaalõppes kui ka õpilaste suur nädalakoormus ja ebaotstarbekas ajakasutus tulenevad suures osas just sellest, et mitteformaalõppes õpitut ei teadvustata, tunnustata ega arvestata piisavalt formaalhariduses. Mitteformaalõppes omandatud teadmiste ja oskuste tunnustamine ja formaalõppe õppekava täitmisel arvestamine on seega võtmetähtsusega tegevus mitteformaalõppe ja formaalõppe lõimingu süsteemseks rakendamiseks, mis toetab õpilaste sujuvat liikumist eri haridustasemetel ja -liikide vahel.

Eelnevat arvestades on eelhindamisel oleva poliitikamuudatuse peamiseks eesmärgiks on kujundada olukord, kus õpilase mitteformaalõppes omandatud teadmised ja oskused on formaalõppes teadvustatud, tunnustatud ja õppekava täitmisel arvesse võetud. See panustab laiemasse sihti, et kõigi õpilaste anded, tugevused ning igakülgsed arenguvõimalused oleksid toetatud. Õpilased on seega mitteformaalõppe ja formaalõppe lõimingu peamised kasusaajad, kuid süsteemne lõiming aitab kaasa ka sellele, et haridussüsteemi ressursid (aeg, raha, töötajad, taristu) oleksid optimaalselt kasutusel.

Mõjude eelhindamisel analüüsitakse iga poliitikavaliku mõju eelkõige nimetatud peaesmärgi saavutamisele, kuid tuuakse välja ka võimalikud kaasnevad mõjud.

⁹ *Ibid.*

3 Poliitikavalikud

3.1. Poliitikavalikute valimine

Projekti esimeses etapis kaardistati neli peamist viisi, kuidas koolid praegu mitteformaal- ja formaalõpet lõimivad: põhikooli valikõppeaine või gümnaasiumi valikkursuse läbimine väljaspool kooli, III kooliastme kohustusliku loovtöö tegemine väljaspool kooli, mitteformaalõppes omandatu arvestamine kooli kohustusliku õppekava osana või kooli kohustusliku õppekava elluviimine mitteformaalõppe keskkonnas.

Kohustuslik loovtöö ning mitteformaalõppe keskkonnas läbiviidud kooli ainetunnid on oma sisult samuti mitteformaalõppe kooli kohustusliku õppekava osana arvestamine, seega ei käsitle me neid eraldi poliitikavalikutena.

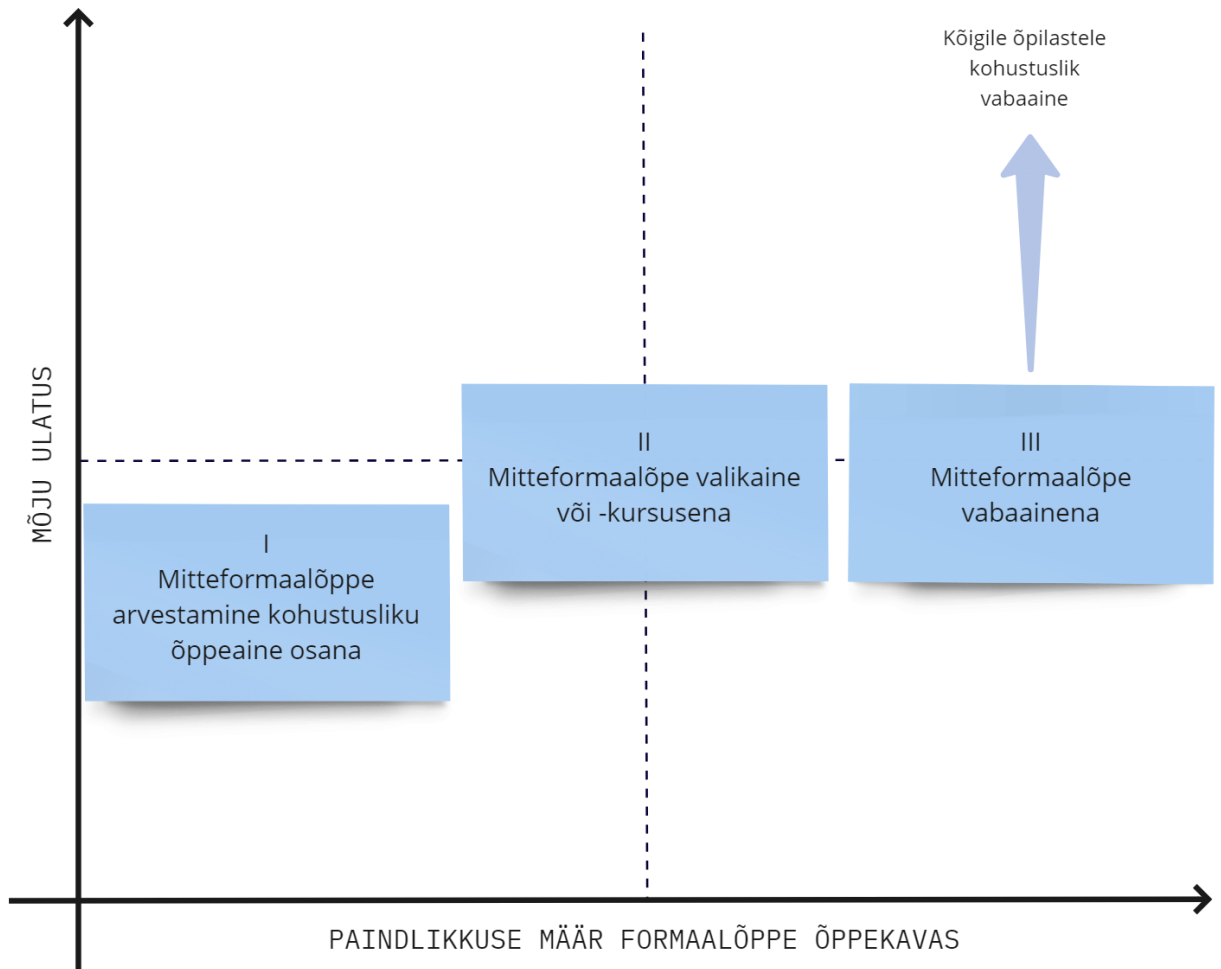
Probleemipüstitusest ning mõju eelhindamise eesmärgist lähtuvalt keskendume mõju eelhindamises sellistele lõimimisviisidele, mis on otseselt seotud mitteformaalõppes omandatu arvestamisega. Seega eelhinnatakse siin järgmiste poliitikavalikute mõju:

1. Mitteformaalõppe arvestamine kohustusliku õppeaine või mooduli osana
2. Mitteformaalõppe arvestamine valikõppeaine, -mooduli või -kursusena
3. Mitteformaalõppe arvestamine vabaainena.

Lisaks esimesele kahele lõiminguviisile, mida koolid juba mõningal määral rakendavad, on mõjude eelhindamise kolmas poliitikavalik - mitteformaalõppe arvestamine vabaainena - üld- ja kutsehariduse formaalõppe õppekavades täiesti uus kontseptsioon.

Poliitikavalikud erinevad üksteisest peamiselt: 1) mõju ulatuse poolest ehk kui suurt osa õpilastest üks või teine poliitikavalik potentsiaalselt hõlmab; 2) formaalõppe õppekava paindlikkuse määra poolest ehk mil määral on formaalõppe õppekava täitmisel arvesse võetavate mitteformaalõppes omandatud teadmiste ja oskuste sisu kooli õppekavas ette kirjutatud (Joonis 2).

Mitteformaalõppe arvestamine kooli kohustusliku õppekava osana puudutab üksnes neid õpilasi, kes osalevad mitteformaalõppes, kus omandatud teadmised ja oskused sobituvad kooli õppekava ainekavas ette nähtud õpitulemustega. Seega jäävad nii mõju ulatus kui formaalõppe õppekava paindlikkuse määr selle valiku puhul teistest märgatavalt väiksemaks.

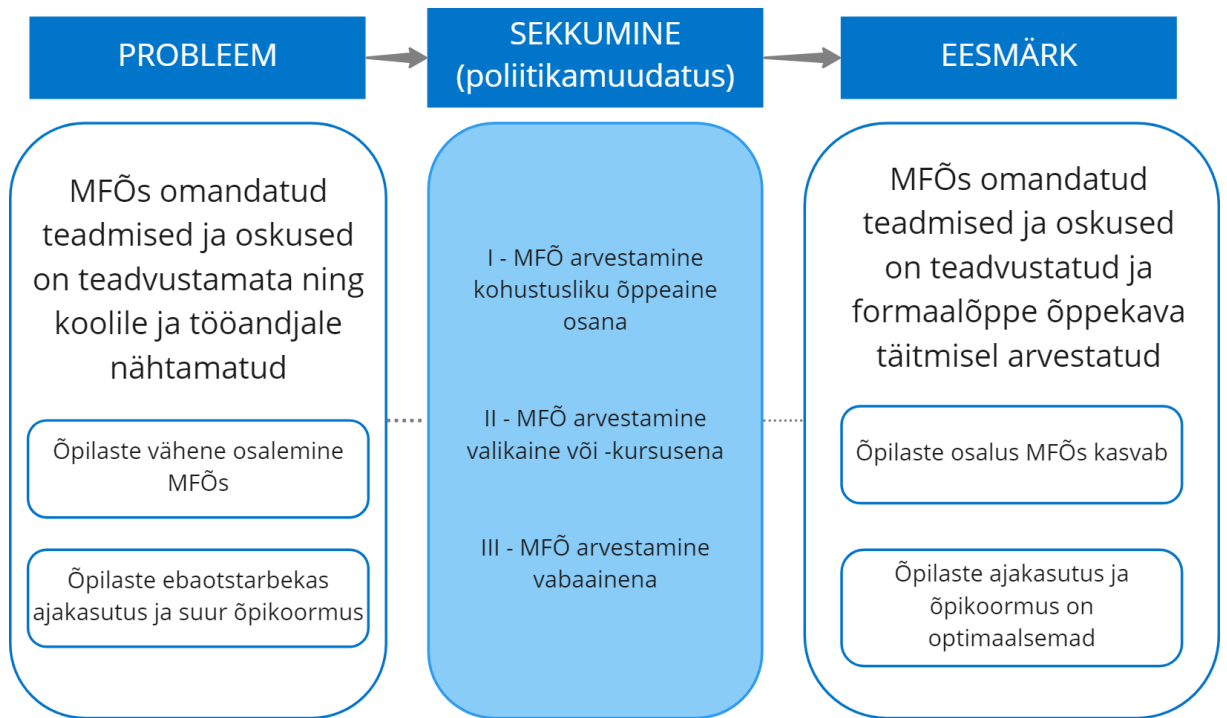

Joonis 2. Poliitikavalikute erinevused mõju ulatuse ja paindlikkuse määra poolest

Valikõppeaine või -kursusena mitteformaalõppe arvestamisel on nii mõju ulatus kui ka formaalõppe õppekava paindlikkuse määr suuremad, kuna mitteformaalõppe võimaluste rakendamine valikõppeaine või -kursusena saab olla märksa laiem, kui see on esimese poliitikavaliku puhul (pole piiratud kohustuslike õppeainetega). See suurendab ka õpilaste hulka, kes valikõppeaine või -kursuse mitteformaalõppes saavad läbida.

Kolmanda poliitikavaliku puhul on formaalõppe õppekava paindlikkuse määr kõige suurem ehk kooli poolt on kehtestatud üksnes rakendamise üldpõhimõtted ja protseduurid, aga vabaainena ei ole mitteformaalõppe sisu kooli õppekavas detailselt lahti kirjutatud. Mõju ulatus sõltub sellest, kas vabaaine läbimine mitteformaalõppes on õpilasele tema õppe mahus kohustuslik või mitte. Kui see on kooli õppekavast tulenevalt kohustuslik, siis on mõju ulatus maksimaalne ehk puudutab kõiki õpilasi, vabatahtlikuks jättes jääb mõju ulatus väiksemaks.

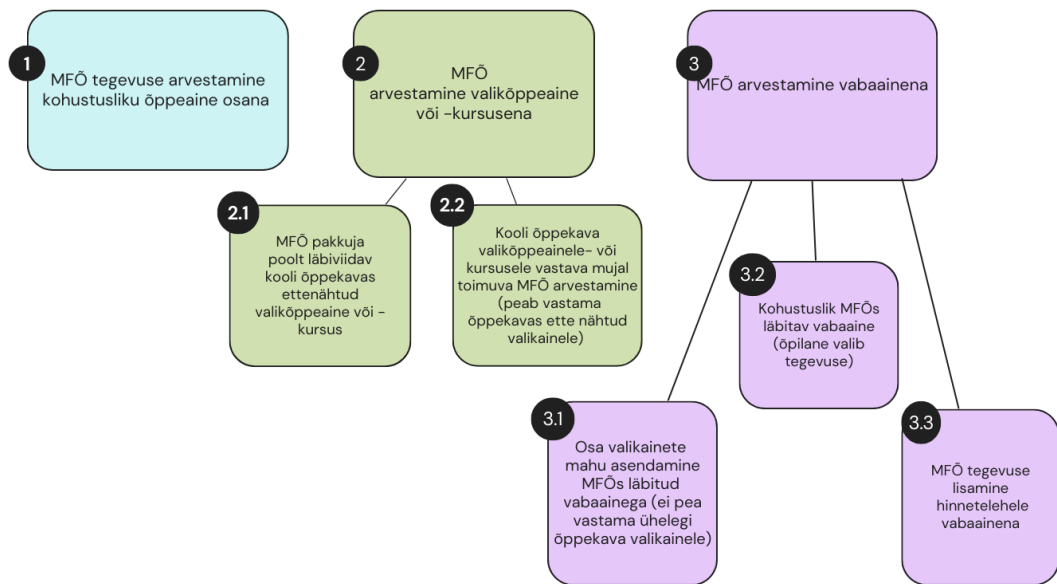
Mõju eelhindamise lähtekohad – lahendatavad probleemid ja nende hierarhia, eesmärgid ehk soovitud olukord ja sekkumine ehk poliitikamuudatus, mis koosneb kolmest poliitikavalikust, on kokkuvõtlikult kujutatud allpool (Joonis 3). Järgmises peatükis kirjeldame kolme poliitikavalikut täpsemalt ning seejärel analüüsime, kuidas need koos toimivad ja üksteist täiendavad, moodustades eri lõimimisviiside paralleelset rakendamist võimaldava süsteemse lahenduse – poliitikamuudatuse.

Joonis 3. Mitteformaalõppes (joonisel tähistatud lühendiga MFÖ) omandatud teadmiste ja oskuste formaalõppes arvestamise poliitikavalikute mõju eelhindamise lähtekohad

1.2. Poliitikavalikute kirjeldus

Käesolevas peatükis kirjeldatakse kolme formaal- ja mitteformaalõppe lõimimise poliitikavalikut: poliitikavalik 1 ehk mitteformaalõppe arvestamist kooli õppekava kohustusliku osana, poliitikavalik 2 ehk mitteformaalõppes arvestamist valikõppeaine- või kursusena ning poliitikavalik 3 ehk mitteformaalõppe arvestamist vabaainena. Teine ja kolmas poliitikavalik jagunevad täpse rakendamiskorralduse põhjal veel omakorda alavariantideks, mida on järgnevas alapeatükis täpsemalt selgitatud. **Kõigi kolme poliitikavaliku rakendamise süsteemne toetamine moodustab tervikliku poliitikamuudatuse formaal- ja mitteformaalõppe paremaks lõimimiseks.** Joonis 4 võtab kokku kõik kolm poliitikavalikut ja näitab ka erisusi nende rakendamiskorraldustes.

Joonis 4. Formaali- ja mitteformaalõppe lõimimise poliitikavalikud ja korralduslikud erisused valikute sees

3.1.1 Poliitikavalik 1: Mitteformaalõppes omandatu arvestamine kooli kohustusliku õppeaine osana (sh nii üksiku õpitulemuse, osaoskuse saavutamisel või aine õppesisus tervikuna)

Poliitikavaliku rakendamiseks loob võimaluse PGS § 17 lõige 4, mille kohaselt võib kool arvestada kooli õppekavavälisest õppimist või tegevust, kui see võimaldab õpilasel saavutada kooli või individuaalse õppekavaga määratletud õpitulemusi. Lahendus on rakendatav kõikides üldhariduskooli astmetes. Samuti võimaldab kutseharidusstandard kutsehariduses õppekava täitmisel arvestada teistes keskkondades (tööl, mitteformaalõppes) omandatud aine, teema või mooduli õpitulemusena.¹⁰

Nt Tallinna Vanalinna Täiskasvanute Gümnaasiumis on võimalik kooli õppekava üldainetena arvestada ka iseseisvalt, juhendatult või huvihariduses õpitut. Teadmiste ja oskuste olemasolu ning asjakohasuse hindamiseks tuleb taotlejal panna kokku õpimapp, mis sisaldab lisaks otsesele tõendusmaterjalile (nt videod, valmistatud esemed) ka kogemusest õppimise analüüsi ehk eneseanalüüsi.¹¹

Selline lähenemine võimaldab arvestada näiteks muusikakoolis, sporditreeningul, noorteprojektis, teaduskoolis või mujal õpitut vastavalt muusikaõpetuse, kehalise kasvatuse või muu aine läbimisel. Õpilane saab valida endale sobiva mitteformaalõppe tegevuse ja kui selle õpitulemused sobituvad kooli õppekava omaga, saab õpilane taotleda koolis paika pandud protseduuri alusel mitteformaalõppes läbitavate õpingute

arvestamist kohustusliku õppekava osana.

¹⁰ Kutseharidusstandard. RT I, 17.04.2019, 6, § 28.

¹¹ VÕTA taotlemise kord. Tallinna Vanalinna Täiskasvanute Gümnaasium. 25.01.2017. https://vtvg.ee/sites/default/files/pdf/V%C3%95TA_taotlemise_kord.pdf

Et antud poliitikavaliku olulised kasud realiseeruksid, on oluline, et kooli õppekavas mitteformaalõppes omandatu arvestamiseks ette nähtud protseduur võimaldaks õpilaste vabastamist formaalõppe õppeaine või ainekursuse vastava osa ainetundidest või ei peaks õpilane sooritama vastavaid kirjalikke või praktilisi töid. Samuti tuleb sellise võimaluse kasutamisel kvaliteedi tagamiseks ja ebaõigluse vältimiseks hoolikalt läbi mõelda koolist väljaspool toimunud õppimise arvestamise protseduur ja selle kommunikatsioon.

3.1.2 Poliitikavalik 2: Mitteformaalõppes omandatu arvestamine valikõppeaine või -kursusena

Põhikooli riiklik õppekava¹⁵ võimaldab koolil õpilastele piiratud mahus valikõppeainete pakkumist. Põhikoolil on õigus määrata oma õppekavas igas kooliastmes teatud arvu nädalatundide kasutamine (esimeses kooliastmes kaheksa, teises kooliastmes kümme ja kolmandas kooliastmes neli nädalatundi) mittekohustuslike õppeainete, nt valikõppeainete jaoks. Muu õppekeelega koolides kulub lisanädalatundide maht üldjuhul eesti keele õppeks. Põhikooli riikliku õppekavaga¹⁷ on kehtestatud ainekavad neljale valikõppeainele - usundiõpetus, informaatika, karjääriõpetus ja ettevõtlusõpe -, millele lisaks võivad koolid oma õppekavades sätestada teisi valikõppeaineid ning koostada ise vastavad ainekavad.

Nt Tartu Aleksander Puškini Kooli põhikooli õppekava järgi on I kooliastme valikõppeaineks eesti keel, II kooliastmes (4. klass) matemaatika ning III kooliastmes saab õpilane valida ühe valikõppeaine järgnevatest: inglise keel, Venemaa ajalugu, eesti kirjandus, kehaline kasvatus, programmeerimine, kunst, muusika, karjääriõpetus.¹²

Üldjuhul kujundatakse valikõppeainete pakkumine eeldusel, et loodava aine või kursuse läbimine looks lisandväärtust lisaks kohustuslike kursuste läbimisel omandatud teadmiste, oskuste, kogemuste, väärtushoiakutele¹³. Õpilase jaoks on kooli õppekavas kehtestatud valikõppeaine(te) läbimine kohustuslik. III kooliastmes võib valikõppeainete valiku teha ka õpilane ise, kui see on kooli õppekavas selliselt sätestatud. Koolid võimaldavad põhikooli õpilastele õpet erinevates valikõppeainetes tunniarvutusploonis toodud tundide mahus, ühe

valikõppeaine või -kursuse kohta 35 õppetundi (PGS § 17 lõige 4).

Gümnaasiumid saavad pakkuda õpilastele märksa enam valikuvõimalusi.

Gümnaasiumi riikliku õppekava (GRÖK) (§15, lõige 6)¹⁴ järgi peab gümnaasium võimaldama vähemalt 11 kursuse mahus valikkursusi, mis võivad olla nii riiklikus õppekavas kirjeldatud valikkursused kui ka kooli õppekavast tulenevad valikkursused. 2016. aastal läbiviidud uuringu¹⁵ tulemustest selgus, et 70% gümnaasiumidest (81 kooli)

Nt pakub Tartu gümnaasiumidest kõige enam (ligikaudu 140 erinevat valikkursust) valikkursuseid (nii kohustuslikke kui ka nõ. silmaringikursuseid) erinevatest valdkondadest Jaan Poska Gümnaasium²⁰, mistõttu õpilastel pole otsesest vajadust väljaspool kooli valikõppeaineid või -kursuseid läbida.

¹² Tartu Aleksander Puškini kooli õppekava. <https://www.apkool.ee/dokumentatsioon/oppekava/>

¹³ Liblik (2015). Lähtekohad valikkursuse või valikõppeaine kava koostamiseks. Võrgulehel: <https://oppekava.ee/lahtekohad-valikkursuse-voi-valikõppeaine-kava-koostamiseks/>

¹⁴ Gümnaasiumi riiklik õppekava, RT I, 14.01.2011, 2. <https://www.riigiteataja.ee/akt/123042021011>

¹⁵ Lamesoo, K. ja Ader, A. (2016). Muutunud õpikäsituse rakendamise ja selleks erinevate valikute pakkumise seire korraldamine, sh gümnaasiumis valikkursuste rakendamise osas. Projekti raport. <https://core.ac.uk/reader/83597300>

kasutavad sellist valikõppeainete pakkumise süsteemi, mille järgi üks osa valikõppeaineid on kindlaks määratud õppesuunaga ning ülejäänud osa saab õpilane ise valida. Uuringus osalenud ilma õppesuundadeta koolidest 22% (26 kooli) kasutas sellist süsteemi, mille järgi määratakse kooli poolt valikõppeained ning 8% (9 kooli) koolides said õpilased ise valikõppeaineid valida.

Mitmed koolid on leidnud viise, kuidas teha tõhusamalt koostööd erinevate mitteformaalõppe pakkujatega või ettevõtetega ning seeläbi suurendada ja mitmekesistada valikõppeainete või -kursuste valikut koolis.

Nt Pärnu Täiskasvanute Gümnaasium¹⁶ koostöös Pärnu Merenduskeskusega pakub õpilastele 5-kursuse mahulist (240 tundi, tasuline) vanemadruse õpet, mis sisaldab nii teooria osa kui ka praktikat. Kursuse edukal läbimisel saab õpilane vahimadruse tunnistuse.

Kutsekeskharidusõppes on valikõpingute moodulite maht vahemikus üldjuhul 27-53 kutsehariduse arvestuspunkti ning nendega määratakse kooli õppekavas kindlaks õpitulemused, mis toetavad ja laiendavad kutseoskusi, seonduvad

täiendava kutse või osakutsega või täiendavad võtmepädevuste omandamist. Õpilane võib valida valikmooduleid kooli teistest õppekavadest või teiste õppeasutuste õppekavadest kooli õppekorralduseeskirjas sätestatud korras.²¹ Teises õppeasutuses juba läbitud õpinguid arvestatakse kooli kehtestatud varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamise (VÕTA) korra alusel.

Kokkuvõtvalt saab antud poliitikavalikut rakendada kahel eri moel (vt Joonis 4): (1) kooli õppekavas ette nähtud mitteformaalõppe pakkuja poolt läbiviidav valikõppeaine või -kursus formaalhariduses või (2) mitteformaalõppes õpitu arvestamine mõne valikõppeaine või -kursusena, mis kehtestatakse kooli õppekavas aga läbitakse mitteformaalõppe pakkuja juures (st. väljaspool kooli). Esimesel juhul on kool juba eelnevalt otsustanud, et arvestab antud valikõppeaine või -kursuse formaalõppe osana, teisel juhul võib olla vajalik eelnevalt kindlaks teha, kas ja mil määral läbitud aine või kursus vastab kooli valikõppeaine või -kursuse õpiväljunditele (nt. kui varem pole sarnast arvestamisprotsessi teostatud).

3.1.3 Poliitikavalik 3: Mitteformaalõppes omandatu arvestamine vabaainena

Vabaaine on õppekavas määratletud nädalatundide (põhikoolis), kursuste

Nt Tartu Jaan Poska Gümnaasiumis arvestatakse valikkursustena TÜ Teaduskooli kursusi ja Eesti Hariduse Infosüsteemis kinnitatud õppekavaga kunsti-, muusika- ning spordikoolide kursusi. Nende arvestamise tingimused ja korra otsustab vastava valdkonna õppejuht koostöös aineõpetajaga.¹⁷

(gümnaasiumis), kutsehariduse arvestuspunktide mahu (kutsekeskharidusõppes) piires toimuv õpe, mille eesmärkide ja sisu üle saab õpilane olulisel määral ise otsustada valides enda huvidele vastava õppekavavälise mitteformaalõppe võimaluse.

Vabaaine poliitikavalik erineb eelnevast kahest poliitikavalikust individuaalsuse ulatuse tõttu. Vabaainena arvestab kool õpilase osalemist sellises mitteformaalses õppes, mida kool ise valikõppeaine ega kursusena ei paku ja mis ei sobitu ka riikliku õppekava kohustuslike õppeainete õpitulemustega, kuid mis võivad haakuda õppekava üldpädevustega.

¹⁶ Pärnu Täiskasvanute Gümnaasiumi koduleht: <https://www.ptg.ee/about/opportunities>

¹⁷ Tartu Jaan Poska Gümnaasiumi õppekava (p 2.2.). <https://jpg.tartu.ee/wp-content/uploads/2021/08/2021-aasta-oppekava.pdf>

Vabaaine puhul ei kujunda selle spetsiifilisi õpieesmärke mitte kool, vaid õpieesmärkide seadmine ning valideerimiseks vajaliku sisendi kokku leppimine toimub partnerluses kõigil osalejatega, et toetada õpilase individuaalseid vajadusi ja võimaldada talle võtmeroll. Mitteformaalõppe pakkuja (nt kõrgkool, kutseõppeasutus, huvikool, täienduskoolitusasutus, noorsootöötaja vms) aitab protsessile kaasa, toetades mitteformaalõppes omandatud õpitulemuste tuvastamist ja sõnastamist. Vabaaine läbimine märgitakse lõputunnistusel.

Praegu sellist kontseptsiooni vabaaine mõistest ja käsitlemisest ühegi haridustaseme riiklikus õppekavas ei eksisteeri. Leidub siiski gümnaasiume, kus sellist lähenemist juba rakendatakse ning kutseõppeasutuste või kõrgkoolide poolt pakutavat mitteformaalset õpet valikkursusena arvestatakse.

Eestis on ka selliseid gümnaasiume, mis kasutavad oma õppekavas vabaaine mõistet, kuid sisuliselt tähendab vabaaine siin eelkõige õpilase poolt valitavat kooli poolt pakutavat valikkursust, kuid sellele lisaks võetakse arvesse ka kõrgkoolide ja kutseõppeasutustes toimuvat õpet.

Nt Hugo Treffneri Gümnaasiumis (HTG) pakutakse õpilastele kooli poolt vabaainete kursusi, mis on õpilaste jaoks vabatahtlikud. Lisaks kooli pakutavatele rohkem kui viiekümnele erinevale ainekursusele on võimalik osaleda ka kõrgkoolide pakutavatel kursustel. HTG õppekava toetavate koolide (nt

Tartu Rakenduslik Kolledž, TÜ Teaduskool, H. Elleri Muusikakool, Tartu Ülikool, Tallinna Tehnikaülikool, Eesti Maaülikool jne) kursuste läbimist arvestatakse kooli lõpetamisel.¹⁸

Vabaaine rakendamiseks on mitmeid võimalusi tulenevalt õigusaktides sätestatud õppekava mahust ning õpilase õpikoormusest erinevatel haridustasemetel (vt ka Joonis 4):

1. vabaaine on õpilasele vabatahtlik, kuid selle läbimine arvestatakse kooli õppekava mahu sisse – õpilane asendab põhikoolis vabaainega kooli poolt pakutava valikõppeaine, gümnaasiumis valikkursuse ja kutsekeskharidusõppes osaliselt või täielikult valikõpingute mooduli (Tartu Jaan Poska Gümnaasiumi näide);
2. vabaaine moodustab õppekava kohustusliku osa kõigile õpilastele – õppekavaga ette nähtud mahus on kõigil õpilastel kohustuslik osaleda mitteformaalõppes, läbides mõne vabaaine (teadaolevalt üheski koolis praegu ei rakendata);
3. kool arvestab vabaaine läbimist ja märgib selle kooli lõputunnistusel, kuid kooli kohustusliku õppekava maht õpilase jaoks sellest ei muutu (Hugo Treffneri Gümnaasiumi näide).

Senised näited vabaaine kontseptsiooni rakendamisest on gümnaasiumiastmest, kuid vabaaine võimalus peaks olema õpilasele kättesaadav ka põhikooli kõigis õppeastmetes, kus see toetaks alates esimestest klassist õpilase individuaalse õpitee kujundamist, sellega seotud valikute tegemist ja vastutuse võtmist oma õppimise eest.

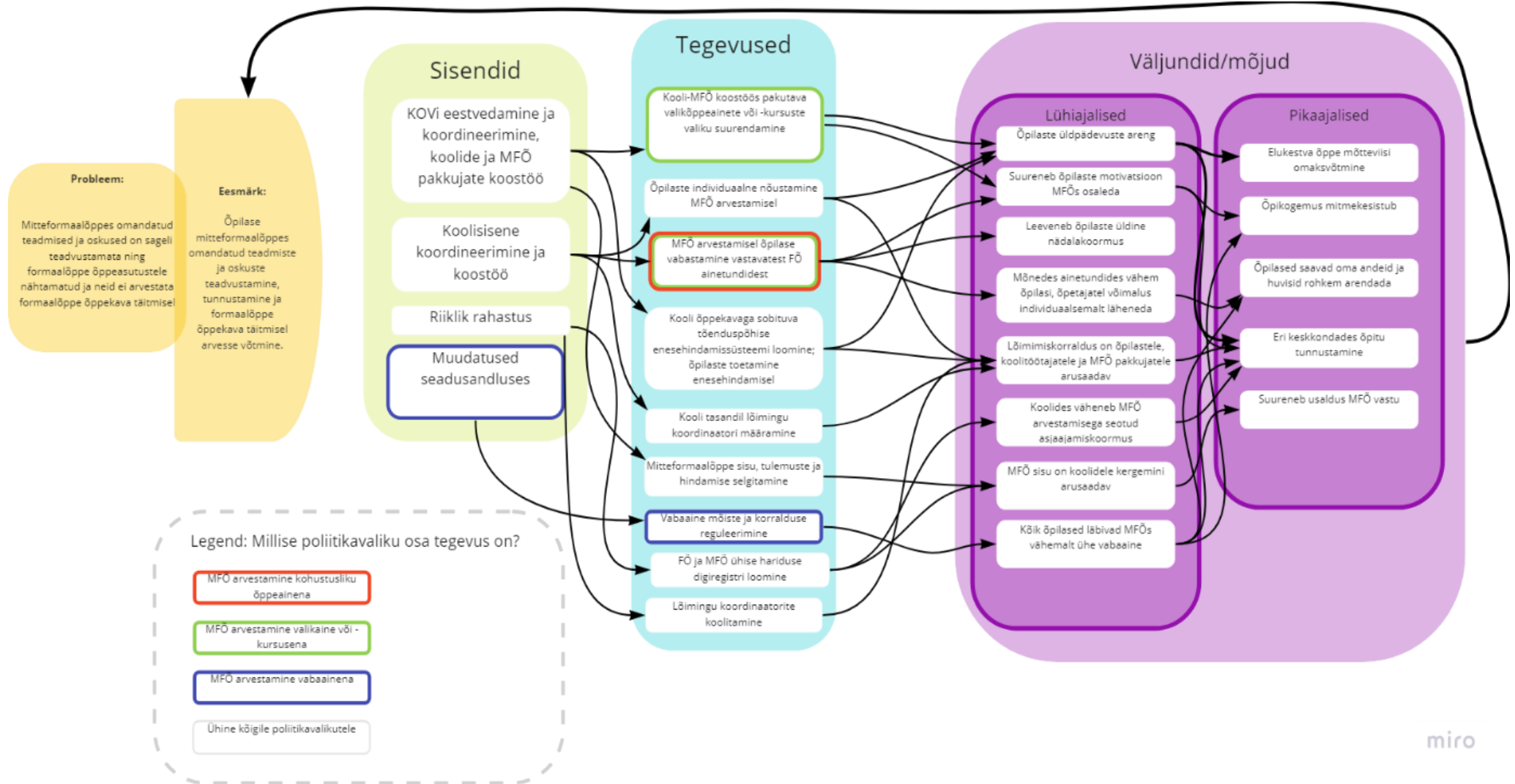
Põhikoolis lihtsustab vabaaine sisseviimist see, et juba praegu osalevad vähemalt pooled õpilased huvitegevuses või huvihariduses ning vabaainena mitteformaalõppe arvestamine tooks huvitegevuse või -hariduse ning noorsootöö juurde eelkõige neid õpilasi, kes praegu on sellest kõrvale jäänud ja kelle mitteosalemise põhjuseks on sellise tegevuse õppekavas mitte arvestamise praeguse korralduse alusel.

¹⁸ Hugo Treffneri Gümnaasiumi õppekava (p 4.1 ja 4.8). <https://www.htg.tartu.ee/oppekava#tunnijaotus>

4 Poliitikamuudatuse sekkumisloogika

Käesolevas peatükis selgitame täpsemalt, miks ei tuleks eelnevalt kirjeldatud mitteformaalõppe ja formaalõppe lõimimise poliitikavalikuid käsitleda alternatiividena, vaid ühtse poliitikamuudatusena, kus toetatakse kõigi kolme valiku rakendamist. Selline süsteemne poliitikamuudatus viib lähteülesandes seatud eesmärgini – olukorrani Eesti haridussüsteemis, kus õpilaste mitteformaalõppes omandatud teadmised ja oskused on formaalõppes teadvustatud ja tunnustatud ning õppekava täitmisel arvesse võetud (vt lähteülesande kohta lähemalt ptk 2). Joonis 5 kujutab seoseid poliitikamuudatuse sekkumisloogikas ehk skeemis, mis näitab, kuidas poliitikamuudatuse sisendid panustavad tegevustesse ning kuidas tegevused peaksid viima mõjudeni, mis vastavad seatud eesmärgile.

Joonis 5. Poliitikamuudatuse sekkumisloogika

4.1 Poliitikamuudatuse sisendid

Kohalike omavalitsuste poolne eestvedamine ja koordineerimine; koolide ja mitteformaalõppe pakkujate koostöö. Kohalikel omavalitsustel tuleb poliitikamuudatuse rakendamiseks planeerida aega ja raha oma haldusalas olukorra kaardistamiseks, võimaluste analüüsimiseks ning koostöös piirkonna mitteformaalõppe pakkujate ja koolidega sobiva süsteemi loomiseks. Samuti on vaja läbi mõelda, kuidas toimub mitteformaalõppes läbitud valikõppeainete või -kursuste rahastamine, sest kooli poolt pakutavad valikõppeained või -kursused on õpilastele tasuta, ent mitteformaalõppes osalemine enamasti tasuline. Eriti mitteformaalõppe vabaainena arvestamine eeldab haridussüsteemi osapoolte konsensust selles, et igal õpilasel peab olema alates I kooliastmest võimalus teha valikuid enda õppimise osas ning mitteformaalõppes osalemine on oluline osa õpilase õpiteekonnast, mida tunnustatakse ka formaalhariduses.

Koolisene koordineerimine ja koostöö. Koolides on vaja valmisolekut koostööks nii koolisisesele kui ka teiste osapooltega. See on sisendiks olulistele poliitikamuudatuse rakendumise tegevustele, nagu lõimingu koordinaatori määramine, õpilaste nõustamine MFÕ arvestamisel jm (vt Joonis 5). Lisaks on koolides edukaks lõiminguks tarvis sobivat füüsilist keskkonda, et õpilased saaksid nende ainetundide ajal, milles nad osalema ei pea, tegeleda turvaliselt endale sobivate tegevustega. Oluliseks sisendiks on ka koolipäeva korraldamine selliselt, et õppurid, kes ainetunnis ei osale, saaksid seda aega otstarbekalt kasutada nõutavate teadmiste ja oskuste omandamiseks, puhkamiseks või muuks endale meelepäraseks tegevuseks.

Riiklik rahastus. Kogu poliitikamuudatuse eduka rakendumise eelduseks on riigi tasandil juhendite ja heade praktikate koondamine koostöös mitteformaalõppe pakkujate ja koolidega, lõimingu koordineerivate koolitõtjate koolitamine ja digitaalse haridusregistri arendamine (loe registri kohta lähemalt ptk 4.2). Välisriikide mitteformaal- ja formaalõppe lõimimise praktika näitab, et omavalitsustele tuleks tagada piisav paindlikkus lõimingu korraldamisel, kuid samas tagavad edu vajalik riiklikul tasandil kvaliteetne tugi ja juhendid.¹⁹

Lõimingu koordinaatori roll koolides väldib aineõpetajatel olulise lisakoormuse tekkimist. Sarnaste kompetentside ja ettevalmistusega lõimingu koordinaatorid ning nende koolituse riiklik korraldus ja rahastus aitab kaasa lõimimise põhimõtete ja ühtlustumisele ja parimate praktikate levimisele, mis väldib eri piirkondadest õpilaste vahel ebavõrdsuse suurenemist.

Kolmanda poliitikavaliku ehk vabaainena arvestamise eelduseks on selle rahastamisskeemi loomine ja mitteformaalõppe täiendav rahastamine. Põhiseaduse § 37 kohaselt tuleb luua õpilastele võimalused tasuta põhihariduse omandamiseks, mis tähendab, et vabaaine põhihariduse õppekava osana peaks olema õpilase jaoks tasuta. Suur osa mitteformaalõppes on praegu õppija jaoks tasuline, kuid vabaainena õppimisvõimaluste pakkumiseks tuleb oluliselt laiendada tasuta mitteformaalõppe võimalusi ning suurendada nende regionaalset kättesaadavust mh läbi digiplatvormide. Sotsiaalmajandusliku ebavõrdsuse vähendamiseks tuleks tasuta mitteformaalõppe võimalusi luua ka üld- ja kutsekeskharidust omandavate noorte jaoks.

Muudatused seadusandluses. Valikõppeainete või -kursuste mahu suurendamine ja vabaaine lisandumine eeldab vastavaid seadusemuudatusi põhikooli ja

¹⁹ ICF, Praxis, Tallinna Ülikool ja Civitta Eesti. (2022) Aruanne: veebipõhine kogemuste vahetus teiste riikide ekspertidega ja õppekäik Soome. Noorte edu toetuseks – võimekuse arendamine mitteformaalõppe lõimimiseks formaalõppega (REFORM/SC2021/066).

gümnaasiumi riiklikus õppekavas ning seejärel ka kooli õppekavades. Tekib vajadus välja töötada ühtsed arvestamise põhimõtted ja korraldus (sh dokumentatsioon). Eeskujuga saab võtta kutse- ja kõrgharidusest, kus on hästitoimiv VÕTA (varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine) süsteem.

Mitteformaalõppe kohustusliku õppeainena arvestamisel ei takista õiguslik raamistik koolidel kooli õppekavas määratletud õpitulemustega sobituvat väljaspool kooli toimuvat õppimise arvestamist. Samuti pole seadusest tulenevaid takistusi mitteformaalõppes omandatu arvestamiseks valikõppeaine või -kursusena, kui õpe on vastavuses nii õpitulemustelt kui ka mahult kooli õppekavas määratletud õppeaine õpitulemustega. Kui aga suurendada valikõppeainete või -kursuste mahtu, mida õpilased saavad mitteformaalõppe raames läbida, on vajalik põhikooli- ja gümnaasiumiseadusesse viia sisse vastavad muudatused ning korralduse tingimused ja alused sätestada põhikooli ja gümnaasiumi riiklikus õppekavas ning täpsustada kooli õppekavas.

Kuna vabaaine kontseptsiooni riiklikes õppekavades praegu ei ole, siis eeldab selle süsteemne rakendamine muudatusi seadusandluses. Reguleerida tuleb vabaaine mõiste, õpilase õigus või kohustus vabaaine läbida, selle korraldamisega seotud tingimused, sh osapoolte kohustused, rahastamine jne. Enne eelnõu väljatöötamist on vajalik täpselt paika panna ja kirjeldada vabaaine kontseptuaalne raamistik. Siin peitub ka kolmanda poliitikavaliku peamine risk ehk riiklike õppekavade ja eriti põhikooli riikliku õppekava muutmise ebaõnnestumine, kuna õpilase koormuse ning kohustuslike õppeainete mahuga seonduvate muudatuste tegemine eeldab väga tugevat poliitilist tahet.

Lisaks võivad seadusandlikud muudatused olla vajalikud ka mitteformaal- ja formaalõppele ühise digiregistri loomisel, kui selleks kujundatakse ümber olemasolev Eesti Hariduse Infosüsteem, mille eesmärgid, ülesehitus, andmete esitamise kord jm on õigusaktides määratletud.²⁰

4.2 Poliitikamuudatuse rakendamiseks vajalikud tegevused

Nagu illustreerib ka poliitikamuudatuse sekkumisloogika skeem (Joonis 5), on enamik poliitikamuudatuse rakendamiseks vajalikest tegevustest kõigile kolmele poliitikavalikule ühised. Selles alapeatükis selgitatakse üldiselt olulisimaid tegevusi, mille mõjul on võimalik saavutada soovitud olukord, kus mitteformaalõppes omandatu on teadvustatud, tunnustatud ja formaalõppe õppekava täitmisel arvesse võetud. Projekti järgmise etapi aruandes²¹ tuuakse välja neil tegevustel ja projekti eelmiste etappide tulemustel põhinevad poliitikasoovitused poliitikamuudatuse rakendamiseks seotud osapooltele.

1. Formaali- ja mitteformaalõppele ühise digitaalse haridusregistri loomine²²

Digitaalne mitteformaalõppele ja formaalõppele ühine haridusregister või hariduspass (vt nt Youthpass EL tasandi noorsootöös²³) lihtsustaks oluliselt mitteformaalõppes omandatu arvestamist formaalõppes ning säästaks pikas perspektiivis koolide ja mitteformaalõppe pakkujate ressursse. Nt ei peaks sama mitteformaalõppe tegevuse pakkuja tegevust eraldi kirjeldama kõigi õpilaste jaoks,

²⁰ Eesti hariduse infosüsteemi asutamine ning põhimäärus. RT I, 31.07.2019.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/12863550?leiaKehtiv>

²¹ ICF, Praxis, Tallinna Ülikooli ja Civitta Eesti. (2022). Esialgused poliitikasoovitused. Noorte edu toetuseks – võimekuse arendamine mitteformaalõppe lõimimiseks formaalõppega.

²² vt ka hariduse digilugu Eesti haridusvaldkonna arengukavas 2021-2035

https://www.hm.ee/sites/default/files/eesti_haridusvaldkonna_arengukava_2035_seisuga_2020.03.27.pdf

²³ Cedefop, 2022. Youthpass. <https://www.cedefop.europa.eu/sv/tools/vet-toolkit-tackling-early-leaving/resources/youthpass>

vaid sama tegevuse kohta oleks üldised andmed automaatselt kättesaadavad kõigi osalevate õpilaste koolidele, millele võib – vastavalt kooli korraldusele – lisanduda õpilase enesehindamisprotsess. Lisaks võib formaalõppe osapooltele mitteformaalõppe arvestamisel kasulikuks osutada mitteformaalõppe pakkujate kvalifikatsioonide/kutsetunnistuse kohane teave registris.

Seega peaks sellise haridus- ja noortevaldkonnale ühise digiregistri funktsionaalsus hõlmama vähemalt portfoolio/hariduspassi funktsiooni ehk ülevaadet õpilase õpiteekonnast nii formaalõppes kui ka mitteformaalõppes ning haridus- ja noortevaldkonna ühise registri funktsiooni ehk ülevaadet mitteformaalõppe pakkujate kvalifikatsioonidest, tegevuste sisust ja oodatavatest õpiväljunditest. See võib koolidele anda parema ülevaate ja kindluse mitteformaalõppe kvaliteedi suhtes.

Poliitikamuudatusele aitaks kaasa ka reaalne noorsootõtajate ja huvihariduse pakkujate kompetentside ühtlustumine, mida võib soodustada huvihariduses kutsesüsteemi rakendumine ning noorsootõtajate kutsenõudele üleminek. Mõlemaid protsesse tuleb aga hoolikalt analüüsida ning need võivad eeldada ka kvalifitseeritud noorsootõtajate riikliku koolitustellimuse suurendamist või vastavate mikroraadiprogrammide väljatöötamist ning pakkumist kõrgkoolide poolt.

2. Lõimingu koordinaatorite koolitamine, kooli tasandil lõimingu koordinaatori rolli loomine, õpilaste individuaalne nõustamine MFÕ arvestamisel

Lõimingu koordinaatorid toetavad õpilasi koolis mitteformaalõppe arvestamiseks vajalike dokumentide vormistamisel ning nõustavad neid arvestamise taotlemisel. Lisaks võib korraldus koolis ette näha, et lõimingu koordinaator (koostöös aineõpetajatega, sarnaselt VÕTA koordinaatoritele kutse- ja kõrghariduses) hindab mitteformaalõppe arvestamise taotlusi, ning koordineerib koostööd mitteformaalõppe pakkujatega ka valikõppeainete väljatöötamisel.

Selleks, et lõimingu korraldus oleks koolides ühtlastelt parimatest teadmistest lähtuv ja süsteemselt toetatud ning koolides kõigile osapooltele arusaadav, tuleb riiklikul tasandil ellu viia eri arendustegevusi, mis hõlmavad koolitusi, infoseminare, eri piirkondade lõimingu koordinaatorite võrgustumisüritusi, täpsete juhendmaterjalide väljatöötamist ja heade praktikate kogumise jätkamist.

Koolis lõimingu koordinaatori rolli loomine ning selge vastutuse jagamine aitab vältida olukorda, kus lõimingust võidavad vaid need õpilased, kes niigi aktiivselt väljaspool kooli tegutsevad ning poliitikavaliku rakendumisel ka oma üldist õppekoormust vähendada saavad. Seetõttu peaks lõimingu koordinaatori ülesannete hulka kuuluma ka teavitustöö laiemas koolikogukonnas – ka õpilaste ja lapsevanemate seas, et üldse tekiks arusaam väljaspool kooli toimuva õppimise arvestamise võimalusest.

3. Mitteformaalõppe arvestamiseks selge korralduse kehtestamine kooli õppekavas, mh MFÕ arvestamisel õpilase vabastamine vastavatest FÕ ainetundidest ning enesehindamissüsteemi loomine

Mitteformaalõppe arvestamiseks formaalõppes on vaja sõnastada arusaadavad ning õiglaselised tingimused, et väljaspool kooli õpitu arvestamine ei sõltuks üksikute õpetajate valmidusest või suhetest õpilase, vanemate ega konkreetse mitteformaalõppe pakkujaga. Õpilaste jaoks on õiglane kõigi õpilaste mitteformaalõppes omandatu samadel alustel tunnustamine ja arvestamine. Mitteformaalõppe arvestamise praegused korraldused hõlmavad nt kirjalikku eneseanalüüsi (praktikapäevik kogukonnapraktika arvestamisel ühiskonnaõpetuses), Noortepassi²⁴ rahvusvahelises noorsootöös, suulises vormis

²⁴ <https://euroopanoored.eu/kvaliteet/noortepass/>

eneseanalüüsi mitteformaalõppes õpitu kohta ning mitteformaalõppe pakkuja või lapsevanema tõendit tegevustes osalemise kohta.

4. Sihipärane koostöö ja kokkulepped koolide ning mitteformaalõppe pakkujate vahel

Kool, õpilane/lapsevanem ning mitteformaalõppe pakkuja peavad kogu õppeaine mitteformaalõppega asendamiseks sõlmima kokkulepped ainekursuse alguses – muidu ei realiseeru koormuse vähendamisest tulenev kasu õpilasele. Lisaks on kooli ja sama piirkonna mitteformaalõppe pakkujate koostöö oluline ka sobiva lõimimise korralduse loomisel (vt punkt 1). Olemasolevate lõimimispraktikate ülevaate²⁵ põhjal võib öelda, et nt Pärnu linnas ja vallas tervikliku lõimimissüsteemi (“Pärnu linn kui õpikeskkond”) loomiseks on kõiki osapooli kaasav intensiivne koostöö osutunud edukaks, kuid samas ei pruugi see sobida kõigi regioonide puhul. Nt Tallinna lähivaldades võib sarnane protsess osutuda väga keeruliseks, sest suur osa lähivaldade noortest osalevad mitteformaalõppes ka Tallinnas ning nii tuleks sama laua taha kokku tuua nii valla koolid ja mitteformaalõppe pakkujad kui ka mitteformaalõppe pakkujad Tallinnast.

5. Koolide ja mitteformaalõppe pakkujatega koostöös valikõppeainete pakkumise suurendamine

Selleks, et mitteformaalõppe valikõppeaine või -kursusena arvestamiseks tõuseks õpilaste jaoks oodatavad pikaajalised kasud nagu õpikogemuse mitmekesisustumine ning senisest paremad võimalused oma huvide ja annete arendamiseks, on koolidel koostöös mitteformaalõppe pakkujatega vaja laiendada ka koolisisest valikõppeainete valikut õpilaste jaoks.

6. Mitteformaalõppe sisu, tulemuste ja hindamise selgitamine

Mitteformaal- ja formaalõppe vahelise usaldusliku koostöö soodustamiseks tuleks mitteformaalõppe pakkujatel oma tegevuste sisu, oodatavaid õpitulemusi ja nende saavutamise hindamist täpsemalt selgitada. Mitteformaalõppe tegevuse formaalõppe kohustusliku osana arvestamiseks on see teave koolide jaoks oluliseks eelduseks ning digitaalne haridusregister aitaks sellist teavet koondada, süstematiseerida ja kättesaadavaks teha.

7. Vabaaine mõiste ja korralduse reguleerimine

Vabaaine mõiste ja korraldus on hetkel reguleerimata ning definitsioonid erinevad kooliti. Et luua õpilastele võimalus senisest suuremas matus oma haridustee mitteformaalõppe kaudu läbida, tuleb vastavad muudatused viia sisse PGSi ning sätestada see PRÕKis ja GRÕKis. Reguleerida tuleb vabaaine mõiste, õpilase õigus või kohustus vabaaine läbida, selle korraldamisega seotud tingimused, sh osapoolte kohustused, rahastamine jne. Enne regulatsiooni väljatöötamist on vajalik täpselt kirjeldada vabaaine kontseptuaalne raamistik. Mitteformaalõppes läbitav õpilase jaoks kohustuslik vabaaine suurendaks oluliselt õpikeskkonna mitmekesisumisest saadava mõju ulatust. Seejuures on oluline silmas pidada, et õpilase kogukoormuse hulk ei muutuks, vaid olemasoleva koormuse juures kasvaks individuaalse valiku ja otsustamise ulatus.

²⁵ ICF, Praxis, Tallinna Ülikooli ja Civitta Eesti. (2022) Mitteformaal- ja formaalõppe lõimimise praktikad Eestis. Noorte edu toetuseks – võimekuse arendamine mitteformaalõppe lõimimiseks formaalõppega (REFORM/SC2021/066).

8. Mitteformaalõppe väärtuste, olemuse ja tugevustega^{26,27} arvestav väljaspool kooli toimuva õppe arvestamine

Kui õpilane on formaalõppe ainetundidest mitteformaalõppes osalemise tõttu täielikult vabastatud (kogu aine õppesisu arvestamine) või osaliselt vabastatud (mõnede õpitulemuste arvestamine), siis ei tuleks õpilasel ka selle aine vastavaid kontrolltöid ega muid arvestusi sooritada, sest see nõuaks õpilaselt ikkagi topelt tööd ning tähendaks, et mitteformaalõpet sisuliselt ei arvestata kohustusliku õppekava osana.

Kuna kohustuslikud õppeained on hindelised, kuid mitteformaalõppe tegevusi iseloomustab pigem enese- või kujundav hindamine ning mitteformaalõppe pakkujatelt õpilaste formaalõppele omase hindamise nõudmine ei ole kooskõlas mitteformaalõppe olemuse ja väärtustega²⁸, tuleks kogu õppeaine mitteformaalõppes omandatuga asendamisel kasutada mitteeristavat hindamist koos õpilase enesehindamisega (arvestatud/mittearvestatud).

9. Õpilaste teavitamine, julgustamine ja suunamine mitteformaalõppes osalema

Lisaks riiklikus õppekavas sätestatud ja kooli poolt väljapakutavate valikõppeainetele või -kursustele julgustada ja suunata õpilasi valima aineid mitteformaalõppe pakkujatelt väljaspool kooli (nt huvikoolid, loodusmajad, teaduskeskused jne).

4.3 Poliitikamuudatuse väljundid

Õpilaste üldpädevuste areng

Õpilaste üldpädevuste arengut mõjutavad kolm eri poliitikavalikut ning ka otsused mitteformaalõppe valikõppeainena ja vabaainena arvestamise täpsema korralduse osas eri määral. Nagu ka mitmetes koolides juba praegu toimivad lõimimise korraldused ette näevad, on koolist väljas toimuva õppimise arvestamisel oluline roll õpilasepoolsele õpitulemuste analüüsil ja refleksioonil. Need on osa enesehindamisest (inglise k. *self-assessment*), mille kasutamine võib parandada õpitulemusi, õppima õppimise võimet ja enesejuhitud õppimist,²⁹ mis moodustavad olulise osa üldpädevustest. Pikemas perspektiivis panustab harjumus ja oskus ennast analüüsida ja õpitu üle reflekteerida **elukestva õppe mõtteviisi omaksvõtmisse** ehk hoiakutesse, mis on seotud eri vormides ja kohtades õppimise tunnustamisega kogu elukaare jooksul.³⁰

Poliitikavalikus 1 on võimalik arvestada vaid väga piiratud valikut kõigist mitteformaalõppe tegevustest – ainult selliseid, mille õpitulemused vastavad kohustuslikele õppeainetele või nende osadele. Seega saavad ka arvestamiseks vajaliku õpitu mõtestamisega seotud üldpädevuste arengust kasu vaid need

²⁶ Põlta, H., Reinsalu, R., Karu, K. (2020). Mitteformaalõppe praktikute keelekasutuses. Emakeele Seltsi aastaraamat, 66 (2020), 238–260. <http://dx.doi.org/10.3176/esa66.10>

²⁷ Põlta, H., Roosalu, T., Karu, K., Teder, L., & Lepik, M. (2021). Üldpädevuste kujundamine ja osaliste agentsus mitteformaalõppes. Eesti Haridusteaduste Ajakiri. Estonian Journal of Education, 9(1), 60-87. <https://doi.org/10.12697/eha.2021.9.1.03>

²⁸ ICF, Praxis, Tallinna Ülikool ja Civitta Eesti. (2022) Analüütiline aruanne välisriikide poliitika ja praktika asjakohaste näidete kohta. Noorte edu toetuseks – võimekuse arendamine mitteformaalõppe lõimimiseks formaalõppega (REFORM/SC2021/066).

²⁹ Andrade, H. L. (2019). A Critical Review of Research on Student Self-Assessment. *Frontiers in Education*, 4, 87. <https://doi.org/10.3389/educ.2019.00087>

³⁰ ICF, Praxis, Tallinna Ülikooli ja Civitta Eesti. (2022) Mitteformaal- ja formaalõppe lõimimise praktikad Eestis. Noorte edu toetuseks – võimekuse arendamine mitteformaalõppe lõimimiseks formaalõppega (REFORM/SC2021/066).

õpilased, kellele on kättesaadavad või kes on huvitatud just sellistest mitteformaalõppe tegevustest. Seepärast on sellel poliitikavalikul kahe teise poliitikavalikuga võrreldes väiksem mõju õpilaste autonoomiale, vabadusele oma õpiteed kujundada ning huvisid ja andeid arendada.

Poliitikavalikus 2 ehk valikõppeainena mitteformaalõppe arvestamise puhul ei tule õpilasel tingimata koolist väljaspool toimunud õppimise arvestamise taotlemist ja õpitu analüüsimise protseduuri läbi teha. Kui kool näeb õppekavas ette valikõppeaineid või -kursusi, mis läbitakse mitteformaalõppe pakkuja juures, ei pea õpilane eraldi taotlema õpitu arvestamist. Üldpädevuste arengu toetamiseks oleks siiski oluline ka sellise korralduse puhul õpilastepoolset eneseanalüüsi kasutada. Mitteformaalõppe valikõppeainena arvestamise sellise korralduse puhul, kus kool pakub vastavalt oma õppekavale (mitte tingimata mitteformaalõppe pakkujaga koostöös) valikõppeaineid ning õpitulemuste vastavuse korral on õpilastel võimalik taotleda väljaspool kooli toimuva mitteformaalõppe arvestamist valikõppeainena, on mitteformaalõppes omandatu õpilasepoolne analüüs niigi vajalik.

Poliitikavaliku 3 ehk vabaainena mitteformaalõppe arvestamise puhul sõltub mõju õpilaste üldpädevuste arengule loimimise täpsemast korraldusest. Rakendades vabaainena mitteformaalõppe arvestamist nii, et riiklikesse õppekavadesse viiakse sisse kohustuslik vabaaine, mis tuleb õpilastel läbida mitteformaalõppes, võime eeldada ulatuslikku mõju õpilaste üldpädevuste arengule, kuna see puudutaks kõiki õpilasi ehk mitteformaalõppes osalemise kasutegurid jõuaksid senisest palju enamate õpilasteni. Vabaainena mitteformaalõppe arvestamist saab koolis korraldada ka nii, et õppekavas ette nähtud valikõppeainete mahust osa on õpilasel võimalik asendada vabaainega, mille õpitulemused ei pea vastama kooli õppekava valikõppeainetele ning mille õpilane saab läbida väljaspool kooli mitteformaalõppes. Sellisel juhul on mõju üldpädevuste arengule eeldatavasti sama ulatusega. Lisaks võiks sellise mitteformaalõppe vabaainena arvestamise korralduse puhul, kus õpilase mitteformaalõppe ei lähe arvesse kooli õppekava täitmisel, vaid kantakse lisareana hinnetelehele, õppimise mõtestamise maksimaalseks arendamiseks samuti kaaluda toetatud enesehindamisprotsessi.

Mitteformaalõppes osalemise motivatsioon

Poliitikavalikul 1 ehk mitteformaalõppes osalemise kohustusliku õppeainena arvestamisel võib olla positiivne mõju õpilaste **mitteformaalõppes osalemise motivatsioonile**. See poliitikavalik jätab õpilastele rohkem aega mitteformaalõppes osalemiseks ja seal taotletavate teadmiste ja oskuste omandamiseks, sest kohustuslik õppeaine või selle osa läbitakse mitteformaalõppes ning vastavat formaalõppe osa ei tule uuesti sooritada (dubleerimise vältimine).

Poliitikavaliku 2 ehk valikõppeaine või -kursusena mitteformaalõppe arvestamise laialdasem rakendamine võib toetada õpilaste motivatsiooni mitteformaalõppes osalemiseks vähemalt kahel eri moel.

Esiteks, kui koolid pakuvad õppekavas ette nähtud valikõppeaineid koostöös mitteformaalõppe pakkujatega, **mitmekesistab see õpilaste jaoks õpikeskkonda** ja -kogemust ning võimaldab kasu lõigata mitteformaalõppe pakkujate spetsiifilistest erialateadmistest ja vahenditest (nt robotika seadmed, muusikainstrumendid, heli- või fototehnika, laborid), mis eri sihtrühmade hinnangul tõstaks õpilaste motivatsiooni mitteformaalõppes osaleda.³¹ Lisaks tekib õpilastel läbi kooli valikõppeainete rohkem kokkupuutepunkte mitteformaalõppe võimalustega, mis võib

³¹ ICF, Praxis, Tallinna Ülikooli ja Civitta Eesti. (2022) Mitteformaal- ja formaalõppe loimimise praktikad Eestis. Noorte edu toetuseks – võimekuse arendamine mitteformaalõppe loimimiseks formaalõppega (REFORM/SC2021/066).

tekitada huvi ja motivatsiooni mõne uue tegevusega ka valikõppeaine või -kursuse lõppedes jätkata. Nii mitmekesisust õpilase õpiteekond ka pikemas perspektiivis.

Teiseks, see poliitikavalik võib mõjutada mitteformaalõppes osalemise motivatsiooni läbi õpilaste aja otstarbekama kasutuse ja dubleerimise vältimise. See on võimalik eelkõige sellise valikõppeaine või -kursusena arvestamise korralduse juures, kus õpilased saavad taotleda koolist väljaspool toimuva mitteformaalõppe arvestamist kooli õppekavas pakutava valikõppeainena. Sarnaselt õppekava kohustusliku õppeainena mitteformaalõppe arvestamisele, jätab ka selline poliitikavalik õpilastele rohkem aega mitteformaalõppe tegevusteks. Käesoleva projekti raames intervjuueeritud õpilased tõid formaalõppe suurest koormusest tingitud ajapuudust esile olulise mitteformaalõppes osalemise takistusena.³²

Poliitikavaliku 3 ehk mitteformaalõppe vabaainena arvestamise puhul võib samuti eeldada kasvu õpilaste motivatsioonis mitteformaalõppes osaleda. Isegi kui vabaainena arvestamist rakendatakse nii, et mitteformaalõppe tegevus ei panusta õppekava täitmisesse ning see lisatakse lihtsalt hinnetelehele eraldi reana, võib see tõsta õpilaste motivatsiooni, sest ka sellisel kujul arvestamist tajutakse õpilaste poolt nende väljaspool kooli toimunud tegevuse tunnustamisena.³³ Suuremat mõju õpilaste mitteformaalõppes osalemise motivatsioonile prognoosime aga kahe teise vabaainena arvestamise korralduse puhul: kohustuslik mitteformaalõppes läbitud vabaaine ja valikõppeainete mahust osa mitteformaalõppes läbitud vabaainega asendamine. Selliste korraldusvariantide puhul panustab mitteformaalõppe kohustusliku õppekava täitmisesse.

Õpilaste optimaalsem nädalakoormus

Kõigist kolmest poliitikavalikust on **õpilaste üldise nädalakoormuse vähendamisele** selgeim mõju poliitikavalikul 1 ehk mitteformaalõppe kohustusliku õppeainena arvestamisel. Mitteformaalõppes õppimise arvestamisel on võimalik, et õpilane ei pea osalema kõigis kooli tunniplaanis ettenähtud tundides. Nii on mõnedes **ainetundides vähem õpilasi ning ka õpetajatel võimalik õpilastele individuaalsemalt läheneda**, mis omakorda tagab õpilastele asjakohasema toe oma annete ja huvide arendamiseks.

Poliitikavalik 2 ehk mitteformaalõppe valikõppeaine või -kursusena arvestamine vähendab õpilase üldist nädalakoormust vaid juhul, kui õpilane taotleb sellise mitteformaalõppe tegevuse arvestamist, milles ta niigi osales, ning seeläbi loetakse see kooliväline tegevus kooli poolt ettenähtud valikõppeainete mahu hulka. Nii peab õpilane selle võrra väiksemas mahus valikõppeaineid või -kursusi läbima.

Poliitikavaliku 3 ehk mitteformaalõppe vabaainena arvestamise puhul sõltub mõju õpilase nädalakoormusele selle poliitikavaliku täpsemast korraldusest. Kui vabaaine pole kohustuslik, tunnustatakse selle sooritamist küll hinnetelehele märkimise kaudu, aga see ei ole hõlmatud õppekava kohustuslikus mahus ning sel juhul ei vähenda see õpilaste koormust. Kui vabaaine tehakse õpilastele kohustuslikuks, on see osa kohustuslikust õppekavast ning õpilase koormus väheneb vaid juhul, kui ta taotleb vabaainena sellise mitteformaalõppe tegevuse arvestamist, milles ta niigi osales (nagu mitteformaalõppe valikõppeainena arvestamise puhul).

Eelnevast lähtub, et formaal- ja mitteformaalõppe lõimimisel on kõigi kolme poliitikavaliku kombineerimine oluline lähteülesandes seatud eesmärgi saavutamiseks. Esiteks võib mitteformaalõppe kohustusliku õppeainena arvestamine (poliitikavalik 1) oluliselt selgemalt leevendada õpilaste koormust läbi dubleerimise vältimise kui teised kaks poliitikavalikut. Teisalt aga on valikõppeaine (poliitikavalik 2) või vabaainena (poliitikavalik 3) arvestamisel suurem mõju õpilaste

³² Ibid.

³³ Ibid.

annete ja huvide arendamisele, sest nende poliitikavalikute puhul arvestatakse ja tunnustatakse ka kooli õppekava kohustuslike ainetega vähem selgelt seotud mitteformaalõpet ning õpilastel on suurem vabadus oma õpitee kujundamisel.

5 Rakendamise ajakava

Ehkki Eesti koolidest võib juba praegu leida näiteid kõigi eelhindamise raames analüüsitud poliitikavalikute rakendamisest, ei ole ükski neist enamikus Eesti koolides juurdunud ega tavapärane praktika.

Iga poliitikavaliku süsteemseks ja tulemuslikuks rakendamiseks on vaja lisategevusi teha nii riigil, kohalikul omavalitsusel, õppeasutustel kui mitteformaalõppe pakkujatel (vt ptk 4.2).

Oluline on silmas pidada, et enamik tegevustest (v.a vabaainega seotud regulatsiooni ja seadusandluse väljatöötamine) on vajalikud mistahes poliitikavaliku rakendamisel ning seega ei mõjuta nende teostamise ajakava eraldiseisvalt ühegi poliitikavaliku rakendamise ajakava.

Iga poliitikavaliku rakendamise eelduseks on kommunikatsiooni- ja koolitustegevused kohalike omavalitsuste haridusvaldkonna juhtidele ja spetsialistidele, koolide lõimingu koordinaatoritele ja koolimeeskondadele, aga ka mitteformaalõppe pakkujatele. Kommunikatsiooni- ja koolitustegevuste ajakulu alates koolitusprogrammi väljatöötamisest kuni tegevuste lõpetamiseni on hinnanguliselt kuni üheksa kuud. Koolitused ise ei saa alata enne ettevalmistavate tegevuste lõpetamist (nt õigusaktide muutmine, juhendmaterjali loomine jms).

5.1 Poliitikavalik 1: Mitteformaalõppe raames omandatu arvestamine kooli kohustusliku õppeaine osana (sh nii üksik õpitulemus, osaoskus või aine õppesisu tervikuna)

Poliitikavaliku 1 rakendamine on kõige vähem ajamahukas, kuna selle rakendamine ei vaja muudatusi õigusaktides ning lõimimisviisi rakendamisel (sh mitteformaalõppes omandatu hindamine ja süsteemne koostöö mitteformaalõppe pakkujatega) on kogemusi juba paljudel koolidel. Võimalus jagada häid praktikaid nii üleriigiliselt kui kohalikul tasandil julgustab ja toetab neid koole, kes veel süsteemselt lõimingu viisil ei rakenda.

Õpitulemuste arvestamist nii koolide kui mitteformaalõppe pakkujate jaoks lihtsustab juhendmaterjal, mille väljatöötamiseks ja seejärel koolidele tutvustamiseks võiks hinnanguliselt kuluda kokku kuni üheksa kuud (sh kuus uude väljatöötamiseks ja kolm kuud tutvustamiseks).

Kooli tasandil eeldab selle rakendamine kooli õppekava täiendamist, milleks kulub hinnanguliselt kuni kolm kuud.

5.2 Poliitikavalik 2: Mitteformaalõppes omandatu arvestamine valikõppeaine või -kursusena

Poliitikavaliku 2 rakendamise ajakava põhikoolis ning gümnaasiumis ja kutseõppeasutuses kutsekeskharidusõppes erinevad oluliselt.

Gümnaasiumis valikõppeaine või -kursusena mitteformaalõppes omandatu arvestamiseks ei ole õigusaktide muutmine vajalik. Valikute laiendamiseks on vajalik muuta kooli õppekava ning vajadusel töötada koostöös mitteformaalõppe pakkujaga välja valikõppeaine või -kursuse ainekava, milleks kokku kulub hinnanguliselt kuni üheksa kuud.

Kutsekeskharidusõppes valikõpingute mooduli kõigi või mõnede õpitulemuste saavutamisel mitteformaalõppes omandatu arvestamiseks ei ole samuti vajalik õigusakte muuta, kuna selle põhimõtted ning protseduur on kutseõppeasutuste õppekorralduseeskirjas sätestatud.

Põhikoolis on mitteformaalõppes omandatu arvestamise juurutamine valikõppeainena oluliselt pikemaajalisem tegevus, selleks võib olla vajalik õigusaktide muutmine, et esmalt luua õiguslik raamistik koolile pakkumaks kooli õppekavas õpilasele valikõppeaineid, mille vahel õpilasel oleks võimalik teha oma soovide ja huvidest lähtuvaid valikuid. Sellise muudatuse sisseviimiseks ja koolides rakendamiseks kulub minimaalselt kolm aastat, millest üks aasta kulub regulatsioonide sh õigusaktide eelnõude väljatöötamiseks ja menetlemiseks ning kaks aastat muudatuse sisulise rakendumise ettevalmistamiseks õppeasutustes (sh lõimingu koordinaatorite koolitamine, kooli õppekava muutmine, koostöökokkulepete sõlmimine mitteformaalõppe pakkujatega, valikõppeainete või -kursuste ainekavade väljatöötamine jne).

5.3 Poliitikavalik 3: Mitteformaalõppes omandatu arvestamine vabaainena

Poliitikavaliku 3 näol on tegemist kõige uudsema ja vähem levinud lahendusega ning sellest tulenevalt on rakendamise ajakava teise kahe poliitikavalikuga võrreldes oluliselt pikaajalisem.

Ajakava määratlemiseks on esmalt vaja otsustada mitmete alternatiivide vahel (nt kas antud poliitikavalikut hakatakse rakendada ka põhihariduses või üksnes üldkeskhariduses ja kutsekeskhariduses, samuti kas vabaaine valimine on kõigile õpilastele kohustuslik või mitte).

Vabaaine rakendamine gümnaasiumiastmes on kõige lühema ajalise perspektiiviga, kuna kehtiv õiguslik raamistik ei takista koolivälise mitteformaalõppe arvestamist valikkursuse asemel ning mõned gümnaasiumid juba rakendavad seda, arvestades teiste õppeasutuste poolt pakutavaid kursusi valikkursusena. Lõimimisviisi laiemaks rakendamiseks on vaja eelkõige eestvedamist ning teadlikumat koostööd õppeasutuste ning mitteformaalõppe pakkujate vahel.

Kutseõppeasutustes on vabaaine rakendamisel samuti õppeasutusel suur autonoomia ning õigusaktide muutmine ei ole otseselt vajalik.

Põhikoolides praegu vabaainet ei rakendata ning seega on selle sisseviimine kõige pikaajalisem protsess, mis eeldab ka õigusaktide muutmist. Sarnaselt poliitikavalikuga 2 on siin esmalt vajalik tagada, et õpilastel tekiks vabadus erinevaid valikuid tehes väikest osa oma õppekavast ise kujundada. Arvestades teema keerukust kulub sellise muudatuse sisseviimiseks ja koolides rakendamiseks minimaalselt kolm aastat.

6 Poliitikavalikute mõju eelhindamine

6.1 Eelhindamise etapid ja kriteeriumid

Mõju eelhindamise läbiviimiseks kirjeldati esmalt lühidalt iga poliitikavaliku sisu (ptk 3) ja seejärel kogu pakutava poliitikamuudatuse sekkumisloogikat (ptk 4) ehk mõjuahelat poliitikamuudatuse eelduseks olevatest sisenditest tegevuste ja mõjukohtadeni, mis vastavad seatud eesmärgile. Seejärel viidi läbi mõjude eelhindamine, milles lähtuti projekti lähteülesandes seatud viiest kriteeriumist:

1. **Hariduse kättesaadavuse** all peetakse silmas, milline on valiku mõju võrdsetele võimalustele hariduses – kõige põhilisemal tasemel hariduse omandamise võimaluste olemasolule. See hõlmab nii formaalõppe kui mitteformaalõppe pakkumiseks vajalikku infrastruktuuri, rahastust, materjale ja tegevuste läbiviijaid ning nende töö piisavat tasustamist.^{34,35}
2. **Ligipääsetavuse** puhul käsitletakse seda, kuidas mõjutab kõnealune poliitikavalik hariduse ligipääsetavust selle eri tähendustes: nii juriidiliselt kui praktiliselt. Ligipääsetavus tähendab nii diskrimineerimise puudumist, füüsilist ja turvalist ligipääsetavust, majanduslikku ligipääsetavust - kas kõik saavad haridust rahaliselt lubada.³⁶
3. **Asjakohasuse** kriteeriumi juures analüüsitakse, milline on poliitikavaliku mõju poliitika eesmärgi saavutamisele: mitteformaalõppe õpitulemuste formaalõppes tunnustamisele ja õppekava täitmisel arvesse võtmisele.
4. **Õppe kvaliteet** tähendab poliitikavaliku mõju õpitulemuste omandamisele ning sellele, kuidas vastavad õpivõimalused õppijate võimetele ja vajadustele.³⁷
5. **Haridussüsteemi säilenõtkuses** väljendub, mil määral suudab haridussüsteem kohaneda ühiskondlikele muutustega ning vastata muutuvast maailmas õpilaste erisugustele vajadustele ka kriisiolukordades. See hõlmab ka võimekust tõsta ja täiendada nii õppurite kui õpetajate oskusi märkimisväärselt muutunud ühiskondlikus olukorras, et tulla toime tavapäratutes õppe läbiviimise tingimustes.^{38,39}

Eelhindamise aluseks on juba tehtud analüüs ja kogutud andmed ning materjalid poliitikavalikute ja nendega seotud tegevuste kohta, samuti projekti raames läbi viidud arutelud erinevate osapooltega töötoas aprillis 2022. Vajadusel täiendavad neid eksperthinnangud. Viimase sammuna viidi läbi poliitikavalikute kulu/tulu analüüs (ptk 8), et hinnata poliitikavalikute rakendamise seotud kulusid.

Kokkuvõtlikult on poliitikavalikute mõju eri kriteeriumeid arvestades esitatud allpool (Tabel 1). Tabel illustreerib, millistele kriteeriumitele on poliitikavalikutel sarnase tugevusega mõju (nt kvaliteet) ning millistele kriteeriumitele juures valikute mõju tugevus pigem erineb (nt kättesaadavus). Järgnevad alapeatükid avavad kõigi poliitikavalikute mõju iga kriteeriumi kontekstis lähemalt.

Tabel 1. Ülevaade poliitikavalikute mõju eelhindamisest - mõju tugevus

³⁴https://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource-attachments/Tomasevski_Primer%203.pdf

³⁵ <https://www.refworld.org/pdfid/4538838c22.pdf>

³⁶ <https://www.refworld.org/pdfid/4538838c22.pdf>

³⁷ Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035.

https://www.hm.ee/sites/default/files/eesti_haridusvaldkonna_arengukava_2035_seisuga_2020.03.27.pdf

³⁸ Naidu, S. (2021) Building resilience in education systems post-COVID-19, *Distance Education*, 42:1, 1-4, DOI: 10.1080/01587919.2021.1885092

³⁹ <https://www.refworld.org/pdfid/4538838c22.pdf>

Kriteerium	Poliitikavalik		
	1	2	3
Kättesaadavus	+	++	++ / +++
Ligipääsetavus	++	++	++
Asjakohasus	++	++	+++
Kvaliteet	+++	+++	+++
Säilienõtkus	++	++	+++

Märkus. „+“ - nõrk mõju, „++“ - keskmine mõju, „+++“ - tugev mõju

6.2 Poliitikavalik 1: Mitteformaalõppe raames omandatu arvestamine kooli kohustusliku õppekava osana (sh nii üksiku õpitulemuse, osaoskusena või aine õppesisus tervikuna)

Hariduse kättesaadavus

Sel poliitikavalikul on hariduse kättesaadavusele õpilaste jaoks tagasihoidlik mõju. Olukorda võib positiivselt mõjutada mitteformaalõppe kättesaadavuse paranemine läbi loimimiskoordinaatorite töö, kelle teavitustegevused muudavad info mitteformaalõppe võimaluste kohta kättesaadavamaks noortele, kelleni see muidu ei jõudnud. Samas ei toeta mitteformaalõppe arvestamine kohustusliku õppekava osana otseselt võrdsete võimaluste tagamist: noortele, kes muidu piirkondliku ebavõrdsuse tõttu saavad osa vähematest mitteformaalõppe võimalustest, ei muuda antud poliitikavalik mitteformaalõpet tõenäoliselt kättesaadavamaks. Selle poliitikavaliku puhul on oluline veenduda just selles, et rakendamise mõjul ei suureneks ebavõrdsus veelgi. Haridustee peab mitmekesisuma ka neil õpilastel, kelle pered (tasulisi) mitteformaalõppe võimalusi lubada ei saa või kes elavad piirkondades, kus on vähem mitteformaalõppe võimalusi.

Formaalõppe pakkujate jaoks on kohustuslike õppeainete õpetamiseks hinnanguliselt vaja sama palju spetsialiste kui praegu. Küll aga võib mõnevõrra leeveneda õpetajate koormus, sest gruppides on vähem õpilasi, kui osa neist on terve õppeaine asendanud mitteformaalõppe tegevusega. See poliitikavalik ei loo mitteformaalõppe pakkujatele otseselt paremaid tingimusi piirkondades, kus selleks on praegu vähem rahastusvõimalusi või kehvem infrastruktuur. Küll aga võib mitteformaalõppe kohustuslike ainete osana arvestamine tuua mitteformaalõppesse juurde noori, mis toob seeläbi ka pakkujatele lisarahastust.

Ligipääsetavus

Kui õpilastel tekib võimalus läbida osa formaalõppest kohustuslikest õppeainetest mõnel muul viisil, tempos või keskkonnas (mida mitteformaalõppe sageli võimaldab), parandab see õppe ligipääsetavust erinevate vajadustega õppuritele. Samas on ligipääsetavus ka selle poliitikavaliku puhul endiselt piiratud mitteformaalõppe kättesaadavusega piirkondades, kus spetsialiste, sobivat infrastruktuuri ja raha on vähem. Kui riik ja kohalikud omavalitsused ei taga antud poliitikavalikuga piisavalt mitmekesiseid tasuta mitteformaalõppe võimalusi, ei ole võimalik juba niigi haavatavatel gruppidel ka oma vajadustele paremini sobivat õpiteekonda luua.

Arvestada tuleb ka sellega, et õpilane võib kõrgkooli sisseastumisel sattuda ebavõrdsesse olukorda, sest mitmete õppekavadele sisseastumisel arvestatakse õpilase lõputunnistuse kohustuslike ainekursuste keskmist hinnet. Kui õpilane on asendanud mitteformaalõppega kogu kohustusliku õppeaine ainekursuse ning arvestamise tõttu on kohustusliku õppekava ainekursus hinnatud mitmeeristavalt, siis ei panusta antud õppeaine ka lõputunnistuse keskmisesse hindedesse ning hea

tulemuse korral ei tõsta see keskmist hinnet. Seetõttu ei pruugi õpilase eelnev töö ja pingutused aidata tal soovitud erialale sisse saada.

Asjakohasus

Antud poliitikavalikul on tugev mõju mitteformaalõppe õpitulemuste formaalõppes tunnustamisele ja õppekava täitmisel arvesse võtmisele, sest see loob konkreetseid mehhanismid, mis lahendavad eri osapoolte välja toodud seniseid murekohti seoses mitteformaalõppe tajutud usaldus- ja kvaliteediküsimustega ning mitteformaalõppe õpitulemuste hindamisega formaalõppes. Mitteformaalõppe arvestamiseks kehtestatakse selge korraldus kooli õppekavas: protseduuri eest vastutajad; mitteformaalõppes omandatu hindamise korraldus nii kohustusliku aine, selle osaoskuse kui ka üksiku õpitulemuse puhul. Mitteformaalõppe ja formaalõppe ühine haridusregister annab koolile infot mitteformaalõppe pakkuja tegevuse ja kvalifikatsioonide kohta, mis omakorda lihtsustab koolis mitteformaalõppe arvestamisele seatud tingimuste (nt mitteformaalõppe arvestamine vaid registreeritud juhendaja/asutuse puhul) täitmist ja loob eeldused õppe kvaliteedi tagamiseks.

Mõju ulatus piirub siiski üksnes nende õpilastega, kes osalevad sellises mitteformaalõppe tegevuses, mille eesmärgid ja õpitulemused sobituvad sisuliselt kooli õppekavas ette nähtud kohustuslike õppeainete õpitulemustega. Mitteformaalõppe nendes valdkondades, mille õppeainetel puudub selge seos õppekava kohustuslike õppeainetega, jääb sellise lahenduse puhul tunnustamata.

Õppekvaliteet

Mitteformaalõppe arvestamine kohustusliku õppekava osana parandab õppe kvaliteeti õpilaste jaoks mitmel eri moel. Mitteformaalõppes omandatu formaalõppe õpitulemuste hindamise kontekstis - eriti kui see hõlmab õpilasepoolset enesehindamist - toimub sügavam õpitu mõtestamine. Poliitikavalik toetab õpipädevuse arendamist, sest see mitte ainult ei nõua õpilastelt suutlikkust oma teadmisi ja oskusi analüüsida ja erineval moel toimunud õppimist seostada, vaid loob selle arendamiseks ka tugisüsteemi (lõimingu koordinaatorid, kindlad kriteeriumid mitteformaalõppe arvestamiseks formaalõppes).

Lisaks tuleb silmas pidada, et selle poliitikavaliku puhul läbivad mõned õpilastest mõned kohustuslikud õppeained mitteformaalõppes ega osale koos oma klassiga kõigis ainetundides. Seetõttu veedavad nad oma klassiga vähem aega kui teised õpilased ning koolides tuleks seetõttu kuuluvustunde arendamisele eraldi tähelepanu pöörata.

Õppe pakkujatel võimaldab antud poliitikavalik pakkuda kvaliteetsemat õpet: kui kohustuslike õppeainete tundides on vähem õpilasi, sest mõned õpilased läbivad aine või selle osa mitteformaalõppes, on õpetajatel võimalik õpilastele ka individuaalsemalt läheneda. Sellele lisandub üldine formaalõppe kohustuslike õppeainete õpikeskkondade ja õpiviiside rikastumine.

Haridussüsteemi säilenõtkus

Õpilaste vaatest toetab mitteformaalõppe arvestamine kohustusliku õppekava osana nende kui indiviidide säilenõtkust – selle poliitikavaliku rakendamisel omandatav haridus aitab muutuvast ühiskonnas paremini toime tulla. Nt muutuvad projektipõhiste mitteformaalõppe tegevuste rahastusvoorude tingimused vastavalt fookusteemadele, mis peegeldavad just kõige uuemaid ühiskondlike arenguid ja valukohti. Nii tekib õpilastel võimalus kohustuslike õppeainete raames saada arvestatud õpikogemused, mille õppesisu ja teemakäsitlused samuti vastavad kõige uuematele arengutele. Seda siiski vaid juhul, kui mitteformaalõppe õppesisu ja õpiväljundid vastavad kooli õppekavas seatud kohustuslikule õppesisule. Nii võib

mitte kõige progressiivsem õppekava või kooli õppekava jäikus siiski piirata antud poliitikavaliku panust haridussüsteemi säilenõtkusesse.

Tööturu vaates aga ei ole antud poliitikavalik muutustele haridusvaldkonna spetsialistide arvus kuigi vastupidav. Kui spetsialiste jääb vähemaks, vähenevad ka õpilaste võimalused formaalõppe kohustuslikke õppeaineid või nende osi mitteformaalõppes omandatuga asendada, sest väheneb sobivate mitteformaalõppe pakujate arv. Isegi, kui arvestada, et lisandub haridustehnoloogilisi lahendusi, mis leevendavad haridustöötajate puudust (nt virtuaalsed tegevused, millest saavad osa eri piirkondade õppurid), jääb mitteformaalõppes osalemine vabatahtlikuks. Seetõttu ei hakka kõik õpilased antud poliitikavalikuga tekkinud mitteformaalõppe arvestamise võimalusi kasutama ning haridussüsteemi säilenõtkuse tagamisel ei saa antud poliitikavalikule liiga suurt rolli omistada.

Ühiskondliku ebavõrdsuse leevendamisele on antud lahendusel kesine mõju. Nagu eelpool mainitud, tuleb selle valiku puhul eelkõige tähelepanu pöörata sellele, et lahenduse peamised tugevused - õpitee mitmekesisus, õpilaste vähenenud üldine koormus – ei rakenduks vaid juba niigi privilegeeritud noortele. Õppe tööturu vajadustele vastamise vaatenurgast aitab käesolev poliitikavalik õpilastel juba üldhariduse kohustusliku õppekava raames arendada süvendatult spetsiifilisi ja praktilisemaid oskusi, milleks õppeaine vaid formaalõppes läbimine ei pruugi pakkuda piisavalt võimalusi. Kuna valik toetab mitteformaalõppes osalemist, tekitades õpilastele selleks juurde aega, soodustab see oma huvide varasemat avastamist, mis võib hõlbustada õpilastel edasise õpitee kujundamist ja (eriala)valikuid.

6.3 Poliitikavalik 2: Mitteformaalõppes omandatu arvestamine valikõppeaine või -kursusena

Kättesaadavus

Käesoleva poliitikavaliku mõju õppijate jaoks on olulisem siis, kui õppijad saavad teha valikuid oma huvidest ja eelistustest lähtuvalt. Praeguses olukorras ei ole kõikidel õpilastel (nt HEV õpilased, maapiirkondade õpilased) võrdseid võimalusi valikõppeainete või -kursuste läbimiseks mitteformaalõppes (ressursside, valikute või aja puudus), mistõttu tuleb koolil pakkuda õpilastele rohkem koolisisesed valikuvõimalusi, mis mitmekesistavad õppimise võimalusi antud piirkonnas. Formaaloeppe pakkujad peavad sellisel juhul leidma lisaressurssi valikuvõimaluste suurendamiseks (nt õpetajate täiendõpe valikõppeainete õpetamiseks) või tegema tihedamat koostööd kohalike mitteformaalõppe pakkujatega või ettevõtetega mitmekesise hariduse kättesaadavuse suurendamiseks. Näiteks võiksid piirkonna ettevõtted üles näidata initsiatiivi ning välja pakkuda valikkursuseid (sh ettevõtte külastamist) ka üldhariduskoolide õpilastele, kuivõrd kutseõppeasutuste ja ettevõtete koostöö on juba tihedam.

Ligipääsetavus

Laialdasemate valikuvõimaluste pakumine formaalõppes võimaldab rohkematele õpilastele ligipääsu haridusele. Gümnaasiumiõpilaste jaoks suurendaks ligipääsetavust teadlikum koostöö mitteformaalõppe pakkujatega valikõppeainete või -kursuste pakumisel. Näiteks e-kursuste või hübriidkursuste võimaldamine mitteformaalõppe pakkujate poolt suurendaks erinevate piirkondade õpilaste ligipääsetavust neid huvitavatele valikõppeainetele või -kursustele. Selline lahendus motiveeriks ka mitteformaalõppe pakkujaid välja töötama uudseid valikõppeaineid või -kursuseid, mida üldhariduskoolide õpilastele erinevatel viisidel pakkuda ja seeläbi suurendada hariduse ligipääsetavust kõikide õpilaste jaoks, eeldusel et mitteformaalõppe pakkuja tegevust rahastatakse. Formaaloeppe pakkuja seisukohast on antud poliitikavaliku mõju positiivne, kui selle kaudu saab leevendada õpetajate puudust või vähendada nende koormust.

Asjakohasus

Teise poliitikavaliku asjakohasuse kontekstis selginevad antud poliitikavaliku kaks erisugust mõju õpilaste jaoks. Positiivne mõju avaldub eelkõige selles, et kujunevad motiveeritud ja enesearengut väärtustavad õpilased, kes saavad oma õpi- ja karjääriteed ise kujundada valides oma huvidele sobiva hariduse. Õpilaste autonoomia suurendamiseks on aga vajalik muuta õiguslikku regulatsiooni ja kooli õppekava selliselt, et õpilastel oleks rohkem valikuid mitteformaalõppes osalemiseks ning kindlus, et selles omandatud arvestatakse formaalõppes. Kuigi koolid pakuvad õpilastele (gümnaasiumis) ühelt poolt väga laialdaselt erinevaid valikõppeaineid või -kursusi, siis väga spetsiifilisi kursusi (nt ratsutamine) on keeruline arvestada, kuna need eeldavad lisaressurssi, mida koolid ei ole nõus kompenseerima (v.a teatud tingimustel kohustuslike ainete arvelt). Seetõttu on formaaloeppe pakkuja seisukohast kitsaskohaks just regulatsioonide puudumine poliitika laialdasemaks realiseerimiseks, sh ka põhikooli II ja III kooliastmes. Samuti eeldab antud poliitikavaliku eesmärgi saavutamise formaalõppe pakkujatel pädevate lõimingu koordinaatorite olemasolu ja nende eelnevat väljaõpet, millega kaasneb lisarahastuse vajadus.

Õppekvaliteet

Valikõppeaine või -kursusena mitteformaalõppes omandatu arvestamine mõjub positiivselt õpilaste õpitulemustele, kui nad saavad ennast arendada huvipakkuvas valdkonnas ja omale sobival ajal. Teadusuuringud kinnitavad, et huvi ja motivatsioon

mängivad olulist rolli õpilaste õpiedukuses.^{40,41} Lisaks suurendab mitteformaalõppe abil pakutavate valikute kasutamise võimalus õpilaste autonoomiatunnet ning huvi antud valdkonna vastu. Kohaliku tasandi (nii formaalõppe kui ka mitteformaalõppe pakkuja) seisukohast on tugev mõju sellel, kui on üha enam selliseid õppijaid, kelle õpihuvi on kõrge, saavutamaks parimaid tulemusi. Õppekvaliteeti aitab parandada ka see, kui formaalõppe ja mitteformaalõppe pakkujad võimaldavad süvendatud õpet ja laialdasemaid valikuid neile, kes seda soovivad ja sellest huvitatud on. Vaba ressursi on võimalik kasutada nende õpilaste aitamiseks ja toetamiseks, kes vajavad õppimises lisatoetust ja personaalset lähenemist.

Säilenõtkus

Antud poliitikavaliku rakendamine toetab tugevalt muutustega kohenemist nii ühiskonnas kui ka tööturul. Säilenõtkust soosib see, kui koolilõpetajatel on võimalik oma haridusteed jätkata ning oma andeid realiseerida huvipakkuval ja võimetekohasel positsioonil. Laiapõhjaline haridus ja kaasaegset õpikäsitlust toetav õpikeskkond aitab noortel tulevikus paremini toime tulla ühiskonnas ja tööturul toimuvate muutustega ning vajadusel ennast täiendades leida uus tööturu väljund. Formaallõppe ja mitteformaalõppe pakkujate ning tööturu seisukohalt ei toeta säilenõtkust kvalifitseeritud personali (õpetajate) puudus ning kesine infrastruktuur, mis omakorda ei soosi kvaliteetse hariduse pakkumist. Õpilased siirduvad õppima ja õpetajad õpetama piirkondadesse, mis on n-ö tõmbekeskused, ja seetõttu maapiirkondade õppeasutusi üha enam suletakse või nende tegevust korraldatakse ümber. See aga ei toeta antud poliitikavaliku jätkusuutlikku rakendamist ega taga kõikidele õpilastele võimetekohast ja huvidest lähtuvat õppimist.

⁴⁰ Pintrich, P. R., & Zusho, A. (2002). The Development of Academic Self-Regulation: The Role of Cognitive and Motivational Factors. In A. Wigfield & J. S. Eccles (Eds.), *Development of Achievement Motivation* (pp. 249–284). Academic Press.

⁴¹ Schunk, D. H., Meece, J. L., & Pintrich, P. R. (2014). *Motivation in education: Theory, research and applications* (4th ed.). Pearson Education Limited.

6.4 Poliitikavalik 3: Mitteformaalõppes omandatu arvestamine vabaainena

Hariduse kättesaadavus

Vabaaine poliitikavalik loob praeguse olukorraga võrreldes mitmekülgsemad võimalused hariduse kättesaadavusele, võimaldades õpilastel kujundada oma huvidest ja eelistustest lähtuv õpitee, mille sisu ja tulemused on kajastatud ühtse tervikuna digiregistris, mis elukestva õppe jooksul pidevalt täieneb.

Mõju hariduse kättesaadavusele õpilaste jaoks sõltub sellest, missugused konkreetsed lahendused võimalike alternatiivide hulgast (vt korralduslikke erisusi ptk 1.2) vabaaine poliitikavaliku loomisel ja kujundamisel valitakse. Kui suund on sellele, et mitteformaalõppes omandatu arvestamine vabaainena saab osaks kõikide õppurite õpiteekonnast, siis on poliitikavalikul hariduse kättesaadavusele tugev mõju. Kui poliitikavaliku kujundamisel lähtutakse valikuvõimaluse sellisest põhimõttest, mille puhul seda kasutavad vaid õpilased, kes selleks soovi avaldavad, on sel poliitikavalikul hariduse kättesaadavusele keskmine mõju. Samal ajal on oluline silmas pidada, et antud poliitikavaliku rakendamise mõjul ei suureneks ebavõrdsus nende õpilaste haridustee mitmekesisuse arvelt, kelle peredel on võimalik tasulisi mitteformaalõppe võimalusi lubada või kes elavad piirkonnas, kus mitteformaalõppe võimalused on oluliselt mitmekesisemad kui näiteks maapiirkondades.

Vabaaine võib toimuda ka hübriidõppena või alates III kooliastmest täies mahus e-kursusena, mis laiendaks õpilaste jaoks oluliselt õppimisvõimaluste kättesaadavust ning need ei oleks piiratud üksnes kodukohas pakutavate võimalustega. Samuti on mitmed (rahvusvahelise) noorsootöö võimalused korralduselt väga erinevad regulaarselt toimuvatest huvihariduse tegevustest (ringid või tunnid, kus eeldatakse iganädalast osavõttu): noorteprojektid toovad sageli kindlaks pikemaks ajaperioodiks kokku eri piirkondade noori ning toimuvad ka suvel. Seetõttu on võivad need olla kättesaadavamad noortele ka sellistes piirkondades, kust muidu on nt sobivate transpordiühenduste puudumise tõttu keeruline regulaarsetes mitteformaalõppe tegevuses osaleda.

Sõltuvalt alternatiivide hulgast valitud lahendusest on antud poliitikavaliku mõju õppe pakkujate jaoks kas tugev või keskmine. Kui lahendus hõlmab lõimingu koordineerimiseks ülesannete ümberjaotamist praeguste õpetajate ja juhendajate hulgas, siis on mõju tagasihoidlikum, kuid siiski märkimisväärne. Kui luuakse uus ametikoht koolituse läbinud lõimingu koordineerijatele, on mõju tugevam. Kui seda lahendust hakkavad kasutama kõik õpilased, võib prognoosida senisest oluliselt suuremat õpilaste osalust mitteformaalõppe tegevustes, mis omakorda eeldab mitteformaalõppe pakkujate hulgas muutust nii töömustris kui ilmselt ka võimaluste hulgas, mis omakorda toob pakkujatele lisarahastust ja nõuab riigilt täiendavaid ressursse.

Ligipääsetavus

Sarnaselt eelmiste poliitikavalikutega parandab antud poliitikavalik õpilase jaoks ligipääsu haridusele ja võimaldab tal õpet suunata vastavalt oma eelistusele, huvidele. Seega suureneb ligipääsetavus ka erinevate vajadustega õpilaste jaoks. Sarnaselt kättesaadavusega on risk ligipääsetavusele mitteformaalõppe kättesaadavusega piirkondades, kus mitteformaalõppe valikute mitmekesisus on piiratud, infrastruktuur ja ressursid, sh raha, tagasihoidlikumad võrreldes teiste piirkondadega. Sel juhul lasub kohalikul omavalitsusel, kooli(de)l ja kogukonnal ootus leida nutikad lahendused, kuidas ligipääsetavust mitteformaalõppe mitmekesisematele võimalustele õpilaste jaoks tagada.

Eestis puuduvad andmed selle kohta, milline on mitteformaalõppe keskkondade (füüsiline) ligipääsetavus või mitteformaalõppe pakkujate kompetentsid haridusliku erivajadusega õpilaste toetamiseks. Sellise korralduse rakendumise korral, kus õpilastel tuleb vabaaine läbida mitteformaalõppes, pole seega selge mõju hariduse ligipääsetavusele ning tuleb arvestada riskiga, et läbiviijate kompetentsid ning keskkondade füüsilised tingimused võivad ligipääsetavust piirata.⁴²

Asjakohasus

Haridusstrateegias ja arendusdokumentides seatud hariduspoliitika eesmärkide saavutamisele on antud poliitikavalikul tugev mõju. Võrreldes alternatiivsete lahendustega tunnustatakse vabaaine poliitikavaliku puhul väga erinevat liiki ja tüüpi mitteformaalõpet ning see kajastub õpitulemustes kogu elukestva õppe vältel, mõjutades tööturu ja ka laiemalt ühiskondlikke arenguid.

Õppevaliteet

Eelkõige üldpädevuste ja enesetõhususe järjepideva arendamise kaudu on antud poliitikavalikul tugev mõju õppevaliteedile. Eriti kui rakendada mitteformaalaines omandatu arvestamist vabaainena juba alates I kooliastmest. Oodatav positiivne mõju on õpilaste õpipädevusele, enesemääratluspädevusele ja ettevõtlikkuspädevusele, aga ka teistele üldpädevustele, sõltuvalt mitteformaalõppe eesmärkidest ja sisust.

Haridussüsteemi säilenõtkus

Haridussüsteemi säilenõtkusele on poliitikavalikul tugev mõju, kuna õppimine toimub erinevates keskkondades, mistõttu on õpilase õpikogemused oluliselt mitmekülgsemad. See toetab õpilase kohanemisvõimet ning toimetulekut erinevates olukordades. Õpilasel on õpingute jooksul võimalik osaleda erinevates mitteformaalõppe tegevustes lähtuvalt oma huvide või võimaluste muutumisest, mis avardab tema maailmapilti ja laiendab teadmisi erinevatest valdkondadest.

Kuna see poliitikavalik suurendab potentsiaalselt mitteformaalõppe võimaluste pakkumist (eriti kohustusliku vabaaine puhul), siis luuakse õpilastele ka uudseid õppimisvalikuid. Mitteformaalõppe pakkujatel on võrreldes formaalõppega võimalik oluliselt kiiremini ja paindlikumalt reageerida ühiskonnas toimuvatele muutustele ja võtta kasutusele uudseid lahendusi nii õppe sisu kui õppetöö korraldamist silmas pidades ning läbi vabaaine jõuavad uuendused kiiremini ka formaalharidusse.

⁴² Töögrupi arutelu. Aprill 2022.

7 Kasusaajad

Käesolevas peatükis võtame kokku ning võrdleme poliitikamuudatuse eri osade ehk kolme poliitikavaliku põhilisi kasutegureid (Tabel 2).

Tabel 2. Poliitikamuudatuse kasutegurid

	Poliitikavalik 1: MFÕ arvestamine kooli kohustusliku õppekava osana	Poliitikavalik 2: MFÕ arvestamine valikõppeaine või -kursusena	Poliitikavalik 3: MFÕ arvestamine vabaainena
Õpilased			
Mitteformaalõppe arvestamine kooli kohustuslike ainete osana võimaldab oma andeid rohkem arendada, tekitades selleks lisaiega	X		
Mitteformaalõppes õpitu arvestamiseks enesehindamise kasutamine võib arendada õppima õppimise pädevust ja enesejuhitud õppimist ning parandada õpitudemusi. ⁴³	X	X	X
Õpilaste annete avastamine ja personaalse õpitee disainimine on lõimingu koordinaatorite poolt toetatud.	X	X	X
Õpilastel on võimalik omandada mitmekülgsemalt üldpädevused elus hakkama saamiseks.	X	X	X
Võimalus valikõppeaineid või -kursuseid individuaalsemalt omale sobivas tempos ja sobiva mitteformaalõppe pakkuja juures läbida.		X	
Suureneb valikuvabadus tegeleda meelepäraste ja huvitavate tegevustega, mis toetavad õppimist ja arengut, kuid pole ette nähtud kooli õppekavas ⁴⁴		X	X
Areneb harjumus teha algklassidest alates õppimisega seotud valikuid, nende eest vastutada ja ise oma personaalset õpiteed kujundada.	X	X	X
Paranevad võimalused katsetada erinevate valdkondade tegevusi ning leida varajases eas karjäärivalikut toetav suundumus.	X	X	X

⁴³ Andrade, H. L. (2019). A Critical Review of Research on Student Self-Assessment. *Frontiers in Education*, 4, 87. <https://doi.org/10.3389/educ.2019.00087>

⁴⁴ Working group discussion. April 2022.

	Poliitikavalik 1: MFÕ arvestamine kooli kohustusliku õppekava osana	Poliitikavalik 2: MFÕ arvestamine valikõppeaine või -kursusena	Poliitikavalik 3: MFÕ arvestamine vabaainena
Õpetajad			
Koormus väheneb, sest osad õpilased läbivad vähemalt osa õppeainest MFÕs ning nii on õpetajatel mõnedes ainetundides vähem õpilasi – vähem tagasisidestamist ja hindamist vajavaid töid.	X	X (kui osad õpilased läbivad valikõppeaine MFÕs)	
Kergem on pöörata tähelepanu tuge vajavatele õpilastele (ka andekatele), sest mõnedes tundides on klassis vähem õpilasi.	X	X (kui osad õpilased läbivad valikõppeaine MFÕs)	
Töö on eesmärgipärasemalt toetatud nüüdisaegse õpikäsituse selgema rakendumise kaudu ning õppijakeskset lähenemist toetavate struktuuride (nt lõimingu koordinaator koolis, selge vabaaine korraldus ja määratlus) sujuva toimimise toel.	X	X	X
Võimalus suurendada enda professionaalset kompetentsust, rakendades senisega võrreldes teistsuguseid õpilastele tagasiside andmise viise, nt juhendades neid enesehindamisel.	X	X	X
Aineõpetajad tegelevad senisest vähem valikõppeainete väljatöötamise, ettevalmistamise ja tundide andmisega, kuna õpilased osalevad valikõppeainetes senisest rohkem mitteformaalõppes pakutavate kursuste raames.		X	
Koolijuhid/koolipidajad			
Lõimimine annab konkreetse vormi ja rakenduse õpiteede personaliseerimisele, mis on osa nüüdisaegsest õpikäsitusest.	X	X	X
Lõimimine toetab kooli talle pandud ülesannete täitmisel ehk võimaldab aidata kaasa õpilase kasvamisele loovaks, mitmekülgseks isiksuseks, kes suudab ennast täisväärtuslikult teostada erinevates rollides: perekonnas, tööl ja avalikus elus	X	X	X

	Poliitikavalik 1: MFÕ arvestamine kooli kohustusliku õppekava osana	Poliitikavalik 2: MFÕ arvestamine valikõppeaine või -kursusena	Poliitikavalik 3: MFÕ arvestamine vabaainena
ning valida oma huvide ja võimete kohast õpiteed. ⁴⁵			
Lõimimine aitab optimeerida nii aega kui raha ning kasutada koolis või piirkonnas olemasolevat taristut (labor, staadion, muusikakool jne) senisega võrreldes optimaalsemalt.	X	X	X
Mõningal määral leeveneb aineõpetajate puudus: kuna valikõppeaineid pakutakse mitteformaalõppe pakkujatega koostöös, on koolides vaja vähem õpetajaid spetsiifiliste õppeainete õpetamiseks. Olemasolevate õpetajate koormust on võimalik valikõppeainete võrra vähendada.		X	
Mitteformaalõppe pakkujad			
Õpilaste ajapuuduse leevenemine: õpilastel tekib koormuse vähenedes lisa-aega.	X	X	X
Õpilaste motivatsiooni ja huvipuuduse leevenemine: mitteformaalõppe tegevuste formaalõppes arvestamine võib tõsta ka õpilaste huvi mitteformaalõppe vastu. ⁴⁶	X	X	X
MFÕ valdkonna jaoks väldib see poliitikavalik ohtu jätta MFÕ formaalõppes eristuv olemus ja eriomane mõju tagaplaanile. MFÕ arvestamise võimalus kooli õppekava kohustusliku osana tähendab endiselt seda, et õpilane osaleb MFÕs oma vabast tahtest (mitte nt seepärast, et teatud mahus valikõppeaineid tuleb kooli õppekava täitmiseks läbida). Õpilasele lihtsalt lisandub võimalus lisaks MFÕ osalemisele läbi teha ka seal omandatu kooli õppekava õpitulemustega teadlikult sidumise protsess ning seeläbi oma üldist koormust vähendada.	X		

⁴⁵ Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, RT I, 16.04.2021, 7, § 4 lõige 1 ja § 5 lõige 1
<https://www.riigiteataja.ee/akt/13332410?leiaKehtiv>

⁴⁶D1 õpilaste fookusgruupiintervjuu

	Poliitikavalik 1: MFÕ arvestamine kooli kohustusliku õppekava osana	Poliitikavalik 2: MFÕ arvestamine valikõppeaine või -kursusena	Poliitikavalik 3: MFÕ arvestamine vabaainena
Võimalik pakkuda enam ja mitmekesisemaid õppetegevusi rohkematele osalejatele.		X	X
Võimalik teha koostööd teiste mitteformaalõppe pakkujatega taristu ning personali jagamisel.		X	
Mitteformaalõppe muutub kõigi osapoolte jaoks nähtavamaks ja tunnustatumaks – eriti, kui rakendada poliitikavaliku 3 sellist korraldust, kus vabaaine on kõigile õpilastele kohustuslik. ⁴⁷			X
Suureneb mitteformaalõppes osalevate noorte arv, mis võib parandada mitteformaalõpet pakkuvate asutuste rahalist olukorda ning võimalusi töötasude tõstmiseks	X	X	X

⁴⁷ Loe poliitikavalikute täpsemate korralduslike erinevuste kohta ptk 1.2

8 Poliitikavalikutega kaasnevate kulude analüüs

Kulude eelhindamisel arvestatakse järgmisi aspekte:

1. Kulusid on hinnatud erinevatel tasanditel, sh riigi vaates, kohaliku omavalitsuse vaates kui ka koolide ja mitteformaalõppe pakkujate tasandil;
2. Võimalusel eristatakse, kas kulud on püsivad (regulaarsed) või ühekordsed;
3. Kulude eelhindamisel arvestatakse tegevuse jaoks vajalikke ressursse⁴⁸:
 - Personalikulud (sh õpetajad, tugipersonal, juhtkond, mitteformaalõppe juhendajad jms)
 - Halduskulud (sh kommunaalkulud, infosüsteemide haldamisega seotud kulud jms)
 - Õppevahendid ja -materjalid
 - Muud kulud
 - Mitterahaline või kompenseerimata panus, nt panustatud aeg mingi tegevuse jaoks õpetajatelt, õpilastelt, vanematelt vms

Tulenevalt andmete piirangutest ei ole kulusid hinnatud kvantitatiivselt, vaid eesmärk on kirjeldada asjaolud, mis kulusid põhjustavad. Kulude suurust eurodes ei hinnata. Kuivõrd poliitikavalikute rakendamiseks on palju võimalusi ja valikukohti ning detaile, mis selguvad poliitikavalikute piloteerimisel ning mis mõjutavad poliitikavalikute kuluhinnanguid, saab kuluanalüüsi täpsustada piloteerimise järel (nt milliseks kujunevad praktilised lahendused poliitikavalikute rakendamiseks).

Järgnevalt on kirjeldatud eeldatavad kaasnevad kulud sihtrühmade lõikes. Võimalusel on antud hinnang selle kohta, millise poliitikavalikuga kaasnevad teistega võrreldes suuremad/väiksemad kulud.

Kooli tasandi kulud

Kuna poliitikavaliku 1 rakendamisel hinnatakse iga õpilase puhul eraldi, mil määral mitteformaalõppe õpitulemused sobituvad kooli õppekavaga, on **poliitikavaliku 1 puhul koormus rakendamisest (ning kaasnev aja- ja eelarve kulu) koolile kõige suurem**, sest iga õpilase õppimisvõimalusi tuleb käsitleda individuaalselt. Kulu on seda suurem, mida rohkem on õpilasi, kes soovivad mitteformaalõppes omandatud arvestamist. Kuivõrd õpilaste käitumuslikku muutust ei ole võimalik ette prognoosida, ei ole võimalik hinnata kui palju suureneb õpilaste arv, kes soovivad mitteformaalõppe arvestamist poliitikavaliku rakendamisel. Samuti tuleb silmas pidada, et see võib erineda oluliselt ka koolide lõikes (osades koolides suureneb mitteformaalõppe arvestamise koormus, kuid teistes mitte).

Poliitikavaliku 2 rakendamine võib laiendada valiõppeainete või -kursuste valikuvõimalusi õpilaste jaoks, kui neid on võimalik läbida ka kooliväliselt. Koolides, kus valikõppeainete või -kursuste arvestamise korda ei ole välja töötatud, tuleks see kord luua. On olemas positiivseid näiteid, millele tuginedes saaks koolidele lahenduste väljatöötamist lihtsustada. **Poliitikavaliku 2 puhul on lisakoormus koolile ja täiendav ressursivajadus võrreldes esimese poliitikavalikuga väiksem**, kuid sõltub ka rakendamise viisist. Poliitikavalikut on võimalik rakendada kahel eri moel (vt Joonis 4), millega kaasnevad kulud on erinevas suurusjärgus. Poliitikavalik 2.1 puhul on läbitav valikõppeaine või -kursus kooli poolt eelnevalt määratud, mistõttu saavad kõik õpilased läbida valikõppeaine või -kursuse samadel alustel. Kooli jaoks on ühekordne kulu valikõppeaine või -kursuse liitmine õppekavasse. Poliitikavaliku 2.2 puhul on vaja läbida valikõppeaine või -kursuse arvestamise protsess, mis eeldab kooli poolt suuremaid ressursse ning on seda suurem, mida rohkem on vaja erinevate mitteformaalõppe pakkujate õppeaineid või kursusi hinnata.

⁴⁸ Levin, H., McEwan, P.J. (2001) Cost-effectiveness analysis: Methods and Applications. Sage Publications.

Kuivõrd poliitikavalik 3 täiendab eelkõige kooli poolt pakutavat õppekava ja valikõppeaineid ning tugineb õpilase individuaalsele huvile, eeldab **poliitikavalik 3 kõige vähem koolipoolset täiendavat ressursi**.

Poliitikavalikute rakendamine eeldab koolide poolt järgmisi ressursse:

- Kooli juhtkond: mitteformaalõppes omandatu arvestamise põhimõtete ja protseduuri väljatöötamine ja kooli õppekavasse sisse viimine; vajadusel valikõppeainete või -kursuste mahu suurendamine kooli õppekavas (töö maht oleneb kooli varasemast praktikast ja tehtud poliitikavalikust). Kulu on ühekordne, kuid arvestama peab, et uute süsteemide sisse seadmine ning testimine ja vajadusel täiustamine võib võtta aega.
- Koolipäeva korraldamine õppuritele, kes ainetunnis ei osale (pidev kulu).
- Mitteformaalõppe lõimingu koordinaatori rolli loomine: pidev kulu, eeldab kooli poolsete ressursside suurendamist ühe (või osalise) ametikoha näol (olenevalt koordinaatori töö mahust, õpilaste arvust, pakutavate valikute mahust jms). Koordinaatori ülesanne on õpilaste ja lapsevanemate informeerimine ning nõustamine, vajadusel tegevusjuhiste väljatöötamine, õppetegevuse valiku toetamine. Olenevalt koordinaatori eeldatavast koormusest võib olla otstarbekas luua koordinaatori ametikoht kohaliku omavalitsuse tasandil või mitmete koolide üleselt.
- Aineõpetajad (klassijuhatajad): poliitikavaliku 1 puhul mitteformaalõppe ainekavale vastavuse hindamine (sh millise osa ainekava läbimisest katab mitteformaalõppe); mitteformaalõppe läbimise hindamine ja vajadusel õpilase enesehinnangu arvestamine koostöös lõimingu koordinaatoriga; poliitikavaliku 2 puhul vajadusel õpilaste ja lapsevanemate toetamine valikute tegemisel, koostöös mitteformaalõppe lõimingu koordinaatoriga (pidev kulu, kuid lisanduv koormus on väike eeldusel, et on võimalik selle osas koostööd teha lõimingu koordinaatoriga). Poliitikavalikute 2 ja 3 puhul on aineõpetajate roll väiksem, vajadusel õpilaste toetamine valikute tegemisel ja enesehinnangu arvestamine koostöös lõimingu koordinaatoriga.

Mitteformaalõppe pakkujate kulud

Poliitikavalik 3 seab mitteformaalõppe pakkujatele kõige rohkem kohustusi seoses õppe arvestamise võimaldamisega, **mistõttu eeldab poliitikavalik 3 mitteformaalõppe pakkujatelt rohkem ressursse kui teised poliitikavalikud**. Samas tuleb arvestada, et mitteformaalõppe pakkujad võivad olla (osaliselt) juba vajalikud protseduurid ja kirjeldused loonud.

Poliitikavalikute rakendamine eeldab mitteformaalõppe pakkujatelt järgmisi ressursse:

- Mitteformaalõppe õpitulemuste kirjeldamine (ühekordne kulu; poliitikavalik 3). Poliitikavalikute rakendamine võib motiveerida ka uute õppekavade loomist ja õppekavade suuremat koordineerimist formaalõppe pakkujatega, et pakkuda koolidele sobivaid valikõppeaineid või -kursusi (ühekordne kulu).
- Poliitikavalikute edukas rakendamine eeldab, et mitteformaalõppe pakkujad avaldavad pakutavad õppeained või kursused selleks loodud üleriigilises registris. Kulu on ühekordne ja ei pruugi kehtida kõigi mitteformaalõppe pakkujate puhul.
- Laialdasem enesehindamise rakendamine võib eeldada mitteformaalõppe pakkujate poolset tuge õpilastele enesehindamise läbiviimiseks.

Kohaliku omavalitsuse kulud

Kõigi poliitikavalikute rakendamine eeldab kohalike omavalitsustelt koostöö soodustamist formaal- ja mitteformaalõppe pakkujate vahel, kaasates mitteformaalõppe arvestamise täpse korralduse, tingimuste ja arvestamisest keeldumise aluste loomisesse mõlemaid osapooli. KOV-i roll on koordineeriv, olenevalt töömahust ja osapoolte arvust võib olla vajalik koordineeriva ametniku määramine või ülesande määramine haridusnõunikule/haridusspetsialistile.

Riigi tasandi kulud

Kõige suuremat seadusandlikku muudatust eeldav ning sellest tulenevalt suurima ressursivajadusega on poliitikavaliku 3 rakendamine. Seega eeldab poliitikavalik 3 ka erinevaid muudatusi seadusandluses, sh vabaaine mõiste reguleerimine, selle korraldamisega seotud tingimused jne (vt lähemalt ptk Poliitikamuudatuse sisendid).

Poliitikavaliku 2 puhul on vajalik valikõppeainete või -kursuste mahu suurendamiseks välja töötada rahastamispehõhimõtted, et kooli valikõppeained oleksid õpilastele kättesaadavad tasuta. Valikõppeainete või -kursuste mahu suurendamiseks, mida õpilased saavad mitteformaalõppe raames läbida, on vajalik põhikooli ja gümnaasiumi seadusesse viia sisse vastav muudatus ning sätestada see põhikooli ja gümnaasiumi riiklikus õppekavas ning kooli õppekavas (ühikordne kulu).

Kõigi poliitikavalikute rakendamine eeldab järgmisi ressursse:

- Lõimingut koordineerivate inimeste ettevalmistus ning koolidele lõimingu koordinaatori ametikoha loomiseks täiendavate ressursside suunamine (pidev kulu).
- Kvalifikatsiooninõuete rakendamine mitteformaalõppe pakkujatele ja lõimingu koordinaatoritele (ühikordne kulu).
- Huvikooli juhendaja kutse või osakutse taotlemise võimaluste loomist (ühikordne kulu; koostöös erialaorganisatsioonidega).
- Digitaalse haridusregistri loomine ja käigus hoidmine: kulu suurus sõltub integreerituse võimalustest juba olemasolevate arendustega (pidev kulu).
- Juhendite koostamine ja heade praktikate koondamise jätkamine⁴⁹ koostöös mitteformaalõppe pakkujate ja koolidega, nende levitamine koolides (pidev koostöö osapooltega).
- Kvalifitseeritud huvihariduse ja noorsootöötajate riikliku koolitustellimuse suurendamine ja mikroraadiprogrammi väljatöötamine kõrgkoolides.
- Mitteformaalõppe rahastamispehõhimõtete väljatöötamine, et tagada mitmekesised võimalused tasuta mitteformaalõppeks.

Tegemata jäänud kulud: poliitikavalikute rakendamine ei vähenda koormust või ressursivajadust ei riigi ega koolide tasandil. Juhul kui koolis rakendatakse mitteformaalõppe arvestamist suurema õpilaste rühma peal (nt terve klass), võib väheneda osaliselt õpetaja koormus (näiteks on võimalik kooli siseselt õpetaja vabanenud ressursi suunata mujale, nt teiste klasside ainetundide andmiseks vms). Samuti võib väheneda formaalõppe õpetajate koormus valikõppeainete ja -kursuste pakumisel kooliväliselt. Seeläbi võib vabaneda koolis ressursi valikõppeainete õpetajate näol (või kaob mõne valikõppeaine pakumise vajadus üldse), kuid see loob eelkõige võimalused ressursside ümberjagamiseks koolisisest. Juhul kui ainetundides osalemisest on vabastatud osa õpilasi, on õpetajal võimalik pühendada rohkem aega teistele õpilastele. Eelduslikult ei vähene

⁴⁹ Vt ka varasemalt HARNO poolt koondatud noorsootöö ja hariduse koostöö näited: <https://nopik.entk.ee/>

kooli tasandil ressursivajadus, kuid võib tekkida võimalus ressurside ümberjagamiseks.

Koolid saavad valikõppeainete või -kursuste pakkumiseks kasutada ka teiste haridusasutuste võimalusi ning koolil puudub vajadus samaväärsete valikute pakkumiseks ise täiendavaid investeeringuid teha (nt erinevad tehnoloogilised lahendused, sportimisvõimalused jne).

9 Kokkuvõte ja järeldused

Mitteformaalõppes omandatud teadmiste ja oskuste arvestamiseks formaalõppe õppekava täitmisel on erinevaid võimalusi. Käesoleva eelhindamise raames analüüsitud poliitikavalikud erinevad üksteisest selle poolest, kui suurt osa õpilastest üks või teine valik hõlmab ning mil määral on formaalõppe õppekavas arvesse võetava mitteformaalõppes omandatud teadmiste ja oskuste sisu ette kirjutatud.

Analüüsisime poliitikavalikuid, kus arvestatakse ja tunnustatakse ainult sellist mitteformaalõpet, mis sobitub riiklike õppekavade ainekavades kirjeldatud õpitulemustega (poliitikavalik 1), või võetakse arvesse ka sellist mitteformaalõpet, mille raames omandatud teadmised ja oskused ei ole otseselt ülekantavad õppekavas kirjeldatud õppeainete õpitulemustena (poliitikavalik 3). Kahe võimaluse vahele jääb poliitikavalik 2, kus koostöös mitteformaalõppe pakujatega võimaldatakse õpilastele valikõppeaineid ja -kursusi või saab kooli õppekavas ettenähtud valikõppeaineid asendada väljaspool kooli toimuva tegevusega, mille õpitulemused vastavad kooli valikõppeainele.

Mõju eelhindamisel selgusid kolmest poliitikavalikust koosneva poliitikamuudatuse peamised tugevused ja kitsaskohad.

Tugevused

- Kohustusliku õppeainena arvestamise või valikõppeainena arvestamise sellise korralduse juures, kus kooli õppekava valikõppeaine on võimalik asendada mitteformaalõppega, leeveneb mõnede õpilaste nädalakoormus.
- Õpilaste üldpädevused arenevad läbi senisest suurema mitteformaalõppes osalemise ning mitteformaalõppe arvestamise taotlemisel sooritatava enesehindamisprotsessi.
- Poliitikavalikute rakendumine suurendab õpilaste motivatsiooni mitteformaalõppes osaleda.
- Mitteformaalõppes õpilaste huvidest lähtuv õppimine toetab õpilaste annete ja huvide arengut.
- Poliitikavalikud loovad koolidele selged mehhanismid individuaalse õpitee rakendamiseks.
- Mitteformaalõppe tegevuste kajastamine lõputunnistusel annab õpilasele eeliseid edasiõppimisel või tööle asumisel, kui mingis valdkonnas on erialased (alg)pädevused omandatud või õpilase motivatsioon formaalselt tunnustatud.

Poliitikavalikud ei välista üksteist ning enamik ülaltoodud tugevustest võimenduvad kõigi kolme poliitikavaliku rakendamise süsteemse toetamise korral, st käsitledes projekti eesmärgi saavutamiseks plaanitavat poliitikamuudatust kui kolme poliitikavaliku kombinatsiooni. Nt on mõju ulatus õpilaste mitteformaalõppes osalemise motivatsioonile suurim kõigi kolme valiku võimaldamisel, sest mõne mitteformaalõppe tegevusega (eel)professionaalselt tegelevatel õpilastel on võimalik seda – vastavalt omandatu sobivusele õppekavaga – arvestada kohustusliku, valik- või vabaainena. Samas on kõigil, ka muidu mitteformaalõppes mitteosalevatel õpilastel läbi kooli ja mitteformaalõppe koostöös pakutavate valikõppeainete (poliitikavalik 2) võimalik avastada uusi huvialasid, mis võib tõsta nende motivatsiooni tegevusega jätkata.

Kitsaskohad

- Piirkonniti vähesed või kättesaamatud mitteformaalõppe võimalused piiravad mitteformaalõppe valikõppeaine või -kursusena arvestamise positiivse mõju ulatust.

- Mitteformaalõppe vabaainena arvestamise korral võib suurenda piirkondlik ebavõrdsus läbi nende õpilaste haridustee mitmekesistumise, kelle pere saab tasulisi võimalusi lubada või kes elavad piirkondades, kus on laiem valik (tasuta) mitteformaalõppe võimalusi.
- Kohustusliku õppeainena arvestamise juures tunnustatakse suhteliselt piiratud valikut mitteformaalõppe tegevustest – vaid sellist mitteformaalõpet, mis vastab õpitulemustelt kohustuslikele õppeainetele.
- Kohustusliku vabaaine lisamine õppekavadesse eeldab selget poliitilist tahtet vajalike seadusemuudatuste elluviimiseks.

Poliitikavalikute kitsaskohti leevendab samuti teatud määral süsteemselt kõigist valikutest koosneva poliitikamuudatuse rakendamine. Kohustusliku õppeainena saab arvestada vaid väga piiratud hulka mitteformaalõppe tegevusi, kuid seda võimaldab juba praegune seadusandlus. Mitteformaalõppes omandatu vabaainena arvestamine aga suurendaks oluliselt õpilaste vabadust oma õpitee kujundamisel, kuid vabaaine mõiste ning korraldus on praegu reguleerimata ning selleks vajalikud muudatused seadusandluses eeldavad tugevat poliitilist tahtet. Poliitikamuudatuse võtmetegevused, nagu lõimingu koordinaatorite riiklikud koolitused või tihe kohaliku tasandi koostöö koolide ja mitteformaalõppe pakkujate vahel aga leevendavad oluliselt mitteformaalõppe kättesaadavusega seotud piirkondlikku ebavõrdsust.

Seades keskmesse õppija ja tema individuaalse õpitee, mille kujundamist peaks õpilane hakkama harjutama alates I kooliastmest, on eelistatuim lähenemine formaal- ja mitteformaalõppe lõimimisele selline, kus süsteemselt on toetatud kõigi kolme valiku rakendamine õppeasutustes. Selline poliitikamuudatus toetaks nii neid õpilasi, kes on varakult alustanud eelprofessionaalse tegevusega, kui ka neid, kes alles otsivad endale sobivat huviala ja katsetavad erinevaid võimalusi. Kõigil kolmel poliitikavalikul esineb tugevusi ja kitsaskohti, kuid süsteemselt kolme valiku rakendamine täidaks seatud eesmärgi, viies olukorrani, kus õpilaste mitteformaalõppes omandatud teadmised ja oskused on formaalõppes teadvustatud, tunnustatud ja õppekava täitmisel arvesse võetud.